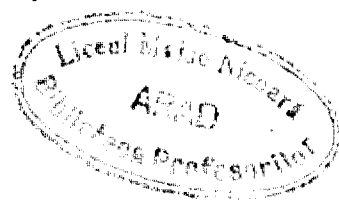

HOTARUL

★ ★ **Revistă literară și culturală** ★ ★

SUMAR:

Al. Negură	Reintronarea sentimentalismului?!
St. Popovici	Firimituri
Pompiliu Barbu	Dela inima dascălului Grigoraș (<i>versuri</i>)
N. D. Covaciu	Despre biblioteci
Gh. Moșiu	Stropi din cascada vieții . . .
Octavian Lupaș	Figuri arădane: Dionisiu Pășcuțiu
P. Selegean	Serenadă (<i>versuri</i>)
Al. Negură	Un om muncit de diavoli (<i>schită</i>)
Gh. Ciuhandu	Inceputurile publicisticii românești la Arad
Marcel Olinescu	Bătrânul mag (<i>versuri</i>)
S. Katz	Traducere din David Hume
Petre Pascu	Oraș nou (<i>versuri</i>)
Marcel Olinescu	Spre un regionalism cultural (II)
George A. Petre	Taine în adânc (<i>versuri</i>)
I. V. Racea	Omul standardizat
M. Păun	Pe marginea unei cărți de educație morală (II)
Al. Constantinescu	Pentru „Clubul Arădan Gloria“
Petre Borloș	Inceput (<i>versuri</i>)
Pan	Cronica rimată

Recensii. CĂRȚI: *George Sofronie*: Tratatul de la Trianon. — *Corneliu I. Codarcea*: Front antirevisionist (Ion Pogana) — *N. Crevedia*: Bacalaureatul lui Puiu. — *I. Roda*: Nevroza instinctelor (M. O.)

REVISTE: *Arhivele Olteniei*. — *Societatea de mâine*. — *Vremea*. — *Adevărul literar și artistic*. — *Brașovul literar și artistic*. — *Cele trei Crișuri*. — *Flori de crâng* (a. n.) — *Abecedar* (o. l.) — *Lumea nouă* (t. p.)

Insemnări. *Garabet Ibrăileanu*, laureat al premiului național de proză. — *Un mag al efigiilor*. — *Alexandru Philippide* - un mare filolog. — *Noua sesiune a bacalaureatului* (t. pg.) — *Orientarea tinereții ardelean* (o. l.)

Note. *Studentii ardeleni*. Pentru starea culturală . . . Despre drumuri (t. v.) — *Mihail Sorbul*, autor de roman. O sută de ani dela nașterea lui Pogor. Ce se anunță în vitrinele de toamnă. (a. n.)

Cu un supliment artistic de sculptorul *R. Ladea*: Regele Ferdinand I.

Vignetele în lemn de pictorul *M. Olinescu*.

HOTARUL apare sub îngrijirea unui comitet de redacție, format din următorii membri ai „Ateneului Popular Arădan”: Barbu Pompiliu, Ciuhandu Gh., Constantinescu Al., Găvănescu Eduard, Lupaș Octavian, Olinescu Marcel, Negură Al., Păun Mihail, Isaia Tolan și Vuia Tiberiu.

HOTARUL apare lunar cu un singur număr dublu pentru lunile Iulie și August, abonamentul fiind:

Pentru autorități, instituții și întreprinderi comerciale, financiare și industriale,
pe an --- --- --- 200 lei
pentru particulari . . . . . 100 lei

* * *

HOTARUL va apărea în 24 și 28 pagini.

PENTRU DOMNII AUTORI. Manuscrisele nepublicabile nu se păstrează și nu se înapoiază. Cele admise de comitet vor fi publicate în ordinea primirii.

Domnii autori sunt rugați a trimite manuscrisele scrise la mașină, pe o singură pagină și perfect citibile.

Pentru tot ceiace privește **redacția**: manuscrise, cărți, reviste, etc. a se adresa:
Al. Negură, publicist, Arad.

Abonamentele și tot ceiace privește **administrația**, se vor adresa:
Al. Constantinescu, profesor, Strada Românului, Arad.

NOTA ADMINISTRAȚIEI. Rugăm pe domnii abonați să ne trimită costul abonamentului pe adresa: Al. Constantinescu, Arad, Strada Românului 18.

Reîntronarea sentimentalismului ! ?

Ne amintim cum d. Mihail Ralea scrisese cu mulți ani în urmă un eseu, intitulat „Epoca senzației“. — Dsa spunea pe bună dreptate: „*Nopțile cu lună, castelele oglindite în apa lacurilor, melancolia vagă și ipohondrică, toate acestea pe vremea când eram adolescent, erau mediocru gustate. Totuși, sentimentul, dacă nu sentimentalismul, nu era complect detronat. În dragoste ca și în literatură, doza cea mai mare ori mai mică de senzibilitate care se complăce în sentiment, era încă prețuită, în orice caz nu avea accepția periorativă, pe care a luat-o mai târziu. De atunci lucrurile s’au schimbat mult. Stau de vorbă, adeseori, din interese profesionale, cu adolescenți cari au acum optsprezece ani. Imi place să-i întreb asupra concepțiilor lor de viață, asupra acelei metafizici juvenile care le va forma programul existenței. O trăsătură comună apare la toți. Se feresc ca de un teribil ridicol să mărturisească vre-o slăbăciune sentimentală. Toți sînt cinici, senzuali, materialişti, detestă moliciunea afectivă și pe deasupra le place să fie luați drept canalii abile, cu care nu e de glumit. Numai iubesc acele vapoase Gretchen de altădată, ci numai femei pierdute. Nu mai au entuziasm social, ci arivism practic. Nu le displace să-i crezi ușori, necinstiți, diabolici, extrem de lucizi într’un fel de realism pragmatism. Toți vor să devie ingineri ori financieri și toți rîd de poeți și poezie“*

Minunata descriere a dlui Mihail Ralea nu are nevoie de verificare. Totul se verifică automat, prin conștiința cetitorului. Generația de după războiu a voit să dărâme o excelentă tradiție, reușind să-i distrugă prea puțin din ornamentație. Arta adevărată a încercat o groaznică sincopă și din momentul în care apele tulburate voit, s-au limpezit, ținuta luată cu împrumut a unui tineret dezvoltat grăbit intelectualicește, se năruie ca tot ce nu se fixează în deplină concordanță cu legile firei.

Și cine a urmărit în intimitate, biografia acestei generații, s’a putut convinge îndeajuns, că excelentul psiholog d. M. Ralea a avut perfectă dreptate, când afirma,

că totul se făcea numai de dragul ca tineretul acesta să pară ceva mai bătrân decât era; pentru a primi cu un ceas mai de vreme demnități, pentru cari se cerea o anumită experiență de viață.

A fost o epocă a senzației, de care mulți nici nu vor să-și mai aducă aminte. Roadele ei au fost prea dureroase, iar exponenți acestei epoci prea ni s'au permanentizat în acțiunile ultimilor 15 ani, drept adevărații eroi ai falimentului nostru moral! — Afirmația se poate verifica cu mult mai bine prin prizma producțiilor literare, de după războiu. La prea puțini ani după 1918, poezia a fost condamnată, elementul pur imaginativ dispărând, iar cel descriptiv fiind nevoit să ia forme forțate. — Realismul afectat pe cele mai avansate tonuri a fost chemat să formeze primul material, de esență literară; sentimentalismul rămânând condamnat nu numai din punctul de vedere al esteticului ci și pe tărâm moral. — S'au auzit atunci replici socotite „casație“, când autorii de versuri erau taxați drept întârziați; tinerii susținând sus și tare că poezia este adevăratul motiv al dezastrelor, în toate timpurile!

Piața literară a cunoscut o prefacere demnă de toată atenția, pentru studiul unei epoci. Numai cine n'a voit nu și-a văzut tipărit numele, în cadrul larg al articolelor de estetică; fie de avangardă, fie în domniul deslegării nouilor probleme psiho-analitice! — Mulți dintre veritabilii scriitori, îngrișorați de marea prefacere anunțată, s-au grăbit să-și editeze ultimile lor opere sentimentaliste, și cazul apariției neașteptatului roman „Intunecare“, excluse restul controverselor. Sfârșind acest minunat roman, d. Cezar Petrescu și-a închis porțile inimei și întreaga-i operă literară de atunci incoace, a fost țesută numai de imaginația creierului, pusă bineînțeles în slujba câștigului pur material. Exemplificarea sistemului devine inepuizabilă și majoritatea autorilor de după războiu, formează o întreagă pleiadă de rătăciți, într-o lume streină de concepția viitorului și numai pe baze materialiste!

Cetitorii să-și amintească numele întâlnite sub diferite presupuse opere literare și să le adauge azi la numărul celor remarcați prin opera propriu zisă. — Se vor convinge cu ușurință, că în arena artelor n'a rămas decât cei chemați; restul practicând astăzi meserii cu nici un fel de afinități estetice.

*

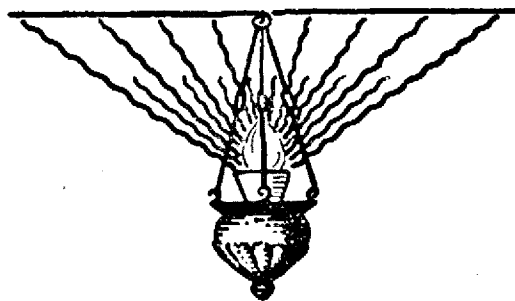
Se întâmplă însă în momentele de față, ceva din cale afară de ciudat! — Strămbăturile desacordate ale saxofonului, romanele cu pagini de senzațional nejustificat, picturile fără subiect vizual; se afișează din zi în zi mai lăpitate de interes! Publicul abia de mai cutează să le treacă în revistă, oprirea în loc urmată de extaz devenind ridicolă! Teatrul, cu deslegarea problemelor freudiste, nu mai are de unde recruta snobi; în timp ce melodrama romantică începe să se bucure de neprețuite succese. Accentele romanței „Rămâi, o nu pleca, rămâi!“ răstălmăcită pe diferite arii, începe a se prelinge timid în cântecul zilei, „Să mă iubești numai pe mine, că te iubesc numai pe tine“, care deși netericit în versificație, apare drept tendința stabilității dragostei, după ce aceiași dragoste a cunoscut cadența celor mai mari trivialități.

Dar sunt manifestări multiple, cari ne întăresc credința, că reintronarea sentimentalismului e pe cale de înfăptuire. — Cei cu velietăți de inginerie îndrăsneată și cu mari prefaceri financiare, infierbântați de căldura provocată de războiu, au visat o apoteoză, clădită pe ascuțiș de creer; desconsiderând sentimentul, pe care catastrofa anilor 1914—1918 li-l impietrise doar! Sentimentul reapare astăzi sub aceeași veșnică formă — dragostea, cu toate nuanțele ei — și pe noi, ca revistă de graniță, faptul ne interesează cu atât mai mult. Realismul afectat avusese darul nefast să întunece până și dragostea de țară; dezechilibrând la maximum posibil sentimentul național. Ne aducem cu toți aminte, că acest sentiment a cunoscut, chiar în rândurile celor mai buni dintre noi, înfrângeri catastrofale! Să nu ne mai amintim de ele și să ne bucurăm că acest sentiment începe a se afișa din nou — de data aceasta, clar și crtezător, — ca tot ce-și are izvorul în inepiuzabile adâncuri sufletești. — Am avut ocazia să vedem acest sentiment, preschimbat într-un sentimentalism, care se, complăcea în cadre grandioase, luând forma celui mai avansat umanitarism! — Ori în aceste ape, navele fiind obligate să-și ascundă sub covertă, demnitatea națională, navigatorii au avut destulă vreme să se convingă, că orice fel de prefacere implică sufocarea individualității; prefacere impusă de anumite tendințe, nu din cele destul de clare. A fost, poate, singura dată când creerul a inițiat o acțiune, la care bătăile inimii i s-au alăturat cu cea mai repezită cadență.

*

„Epoca senzației“ este în decadentă, senzația dovedindu-se și ea tot un sentiment, de scurtă durată însă. Omul începând să-și deslege forma, a ajuns la convingerea, că sentiment și senzație, nu-i decât clipă și minut; ori el vrea să-și trăiască anii! Reintronarea sentimentalismului apare deci ca ceva propriu unei vieți tihnite și sbuciumările nu mai pot recolta eroi! — La exploararea sentimentalismului, chiar pe alte căi decât al senzaționalului, nu se mai înscrie astăzi nici o victimă; epoca ultimilor 15 ani, formând cea mai pilduitoare școală pentru aventuri, la care materia spirituală n'a participat, ca pretutindeni unde acțiunea aparține unei imaginații bolnave.

AL. NEGURĂ.

RURALE . . .

FIRIMITURI . . .

Seara cade alene. Lene de petale obosite de viață. La răscrucile sufletului pândesc gânduri neînțelese . . Prohodul zilei se cântase . . O liniște de brațe trudite cade greoaie ca o ploaie menită să nu mai sfârșească . . satul doarme . . Svon de veselie bate dinspre cârciumă. Și acolo, durere imbinată cu cântec . . In liniștea de plumb, cântecul cârciumei, se întinde peste sat ca aripile unei buhe uriașe. La o răspântie, două umbre înlătuite: aripi tinere pe drumul sborului. In case: topire de suflete . . .

. . . . . Cântec de cocoș. Pustiu peste tot . . pustiu trist al primei lepădări . . In fiecare casă un Petru se dojenește singur. Dojană curată. Curând însă, foarte curând, se va repeta povestea evangheliei . . . Și deodată peste sat, peste liniștea lui, răsună trist, sfârșietor, prelung, urletul unui câine . . . . .

*

Sărbătoare . . . în biserică. Strana cântă strident și fals. Bătrânele cu ochii la porțile împărătești: reazămul anilor. Copiii vorbesc. Veselie care nu supără pe Acela care i-a chemat acum două mii de ani. Fetele împodobite au trecut cu gândul zidurile locașului: vorba rostită aseară în treacăt de flăcăul mândru sau aceia șoptită cu înțelesuri de cel inflăcărat, cântă și acum în urechi. Un bătrân bate metanii adânci înaintea icoanei: singura lumină pe care o mai vede. Preotul termină evanghelia fiului rătăcitor . . .

*

. . . La joc: veselie și cântec. Pe o laviță, flăcăul Amarandei privește întunecat: întunericul inimei . . . , Ioana a jucat azi și cu alții. O vede cum Gheorghe a lui Băcioiu o înlățue cu brațele-i vorbitoare. Și simte cum îl roade ceva în el, tăcut, dureros. Vijelia tinereții se ridică în el furtunos ca să răpună tot, tot, afară de sufletul lui, afară de dragostea lui . . . Pumnul lui ar nărui ființe, mânia lui s-ar război cu lumea cea mare, toată . . . Jocul se termină. Atunci Gheorghe a lui Băcioiu se apropie: „Ioane, îți joacă bine mândra“. Amarandei privi adânc în ochii lui Gheorghe. Ei nu spuneau altceva decât mulțumirea unui joc iscusit . . inima nu vorbea în ochii lui. Deodată furtuna se potoli și cuvintele căzură liniștite, cu odihna sufletului în ele: „mi-e dragă, Gheorghe“.

Eminescu, despre greutățile familiei lui.

Reproducem mai jos o copie după manuscrisul nrul 2255, pag. 294, în care nenorocitul poet se adresează unui prieten, în felul următor :

„Iubitul meu, ași fi dorit ca să nu fi trebuit să-ți scriu această epistolă nici pentru tine, pentru că te espun la o supărare, nici pentru mine, căci ea-ți va deschide ferestrele spre a te uita într'o casă, care n'ași fi dorit s'o cunoască nimenea în lume, — a mea adică.

„Nu știi ce tată am. Sărac și împovărat de o familie grea (șapte copii) — e cu toate astea inzestrat c'o deșertăciune atât de mare, încât ar putea servi de prototip pentru acest viciu, după părerea mea cel mai nesuferit din lume.

„Măritându-se o soră de-a mea el i-a promis o zestre de două mii de galbeni. Este ridicul când un om promite în scris ceiace nici are, nici poate realiza, dar obligațiunea față cu cumnatu-meu este pozitivă și bătrânul meu e ca și ruinat.

„Mai am o soră — un geniu în felul ei, cu o memorie ca a lui Napoleon I. și c'o înțelepciune naturală cum rar se află. Dar ea-i pe jumătate moartă, căci (e) lovită de apoplexie.

„Am frați mai mari și (mai) mici decât mine, fără pozițiune'n lume — și asta nu din cauza lor, ci numai a deșertului, care voia a face din fiecare din ei om mare, și sfârșind prin a-i lăsa cu studii neisprăvite, risipiți prin străinătate, fără subsistență; în voia sortii lor.

„O familie grea, îngreuiată încă prin deșertăciunea îndărătnicului bătrân — și intristarea mea cea mai mare este că eu ajut de a'ngreuia prin nefolositoarea mea asistență.

„Nu crede însă c'o fac din impuls propriu. Dacă deia al 14-lea an și până la al 20-lea mi-am câștigat pâinea singur, într'o viață aventuroasă și plină de nemulțumiri — am făcut-o aceasta cu deplină conștiință a sacrificiului, însă nu din caprițiu copilăresc, precum protestam foarte des față cu cunoscuții mei, căci voiam mai iute să trec de un lucru rău, decât de „fiul unui om sărac și van“.

ST. POPOVICI.

Dela inima dascălului Grigoraș

*Iederă,
Busuioc!...
Zi-i cu foc,
Ceteră...*

*Și trecu:
Viața mea,
Dragostea,
Farmecu...*

*Ținere,
Uite-acii,
De mi-i fii
Ginere!*

*Cu trei copii,
Cum vei ști...
Dar la vîi
Să mă'ngropi!*

*C'am iubit
Drept să-ți spun
Vinul bun,
Invechit!*

*Și-apoi eu,
N'am gustat
Vin în sat,
Ca al meu!*

*Mi-a lăsat
Ăl bătrîn,
Bun rumân,
Fie-ertat!*

*Via cea
Mai de preț
Ce-o vedeți
Pe vâlcea.*

*Doamne rar
Așa must,
Plîn de gust
Și de dar!*

*Când din teasc
A tâșnit,
Am simțit
Că renasc!*

*Până'n zori
Am sorbit
Și-am iubit
Ochișori...*

*Busuioc,
Iederă,
Ceteră,
Zi-i cu foc..*

*E divin
Când miroși
Ochi frumoși
Lângă vin . . .*

*Și când trei
Faraoni,
Țin ison
Ceterei!...*

*Hei...Brînduș
Iți frîngea
Inima,
Sub arcuș!...*

*Că-ți ghicea
Umbletul,
Sufletul
Dragostea!...*

POMPILIU BARBU.

Despre biblioteci.

Ultimele evenimente ne îndreptătesc să sperăm că și țara noastră se îndreaptă spre o organizare temenică pe terenul culturalizării maselor. Congresul bibliotecarilor și editorilor și alte câteva manifestări de același fel, dau dovada, că și la noi, se simte nevoia organizării unui program de lucru pentru o acțiune culturală.

Intreg programul alcătuit suferă însă de o mare lacună, nu se vorbește nicăeri despre bibliotecile orașenești. Oare aceste biblioteci sunt atât de bine organizate încât nu mai trebuie să ne îngrijim de ele?

Conform legii bibliotecilor și muzeelor din 1932, fiecare oraș, capitală de județ, este obligat să întrețină o bibliotecă. Cele mai multe orașe au biblioteci, destul de bine dotate din punct de vedere al depozitelor. După cât știu însă, nu există nici un oficiu sau revistă care să ne înfățișeze starea sau să ne dea datele necesare pentru o statistică a activităților lor. Sunt silit deci să mă mulțumesc cu puținele date ce le-am putut aduna din o singură bibliotecă și aci voi înfățișa starea în care se află una din aceste »Biblioteca Palatului Cultural din Arad«.

I. Organizarea.

Regulamentului pentru organizarea serviciilor Municipiului la art. 55. prevede între Instituțiile pendente de serviciu cultural, în primul loc, Palatul Cultural.

Această Instituție este condusă de un director care este tot odată și șeful serviciului cultural, apoi de doi bibliotecari, unul licențiat în literatură iar al doilea în arheologie, un secretar și trei custozi.

Acest personal are sub imediata sa supraveghere o bibliotecă de împrumut, o sală de lectură, un depozit de cărți, muzeele, o sală de concert, o sală de expoziție, etc.

Desigur că acest personal chiar complet fiind, nu ca de prezent, nu ar putea face față întregei activități ce se cere unui Palat Cultural.

De bine, de rău, el funcționează, rezultatul îl vom vedea mai jos.

II. Activitatea.

a). Biblioteca de împrumut.

În 14 ani de activitate românească această bibliotecă a satisfăcut în mare parte cerințelor pentru care a fost creată.

Dacă luăm statisticele ultimilor ani observăm o creștere a numărului cititorilor români deși nu în măsura așteptărilor și a importanței ce s'ar cuveni să o aibă din partea tuturor intelectualilor români din acest oraș.

Pe frontispiciul acestui Palat, înainte de unire, era o inscripție, care arăta adevăratu

menire pentru care a fost creat: »A magyar Közművelődésének« ...Culturai maghiare?.

Acestei devize stăpânitorii noștri de ieri s'au conformat întru toate, nu a existat nici-o carte românească înregistrată în bogatele cataloage ale bibliotecii. Activitatea lor avea accișă țintă: difuzarea culturii maghiare, în sferile cât mai largi ale populației.

Las fiecărui român din acest oraș, să tragă singur concluziile, și să recunoască cel puțin pentru sine, dacă și-a făcut datoria față de Instituția pe care ar trebui să o sprijinim cu toții din toate puterile noastre.

b). Sala de lectură.

Această sală creiată pentru a putea pune la dispoziția membrilor Palatului Cultural toate ziarele și revistele de cari dispune biblioteca și cari nu se pot împrumuta acasă. Zilnic această sală este cercetată de 60—100 cetitori cari în afară de ziare și reviste mai consultă dicționarele, lexicoanele și enciclopediile ce le stau la dispoziție în așa numita bibliotecă de mână.

c). Depozitul de cărți.

Oricare vizitator laic, lăsând la o parte bibliomanii și bibliofili pot avea o mare mulțumire sufletească la vizitarea unui depozit de cărți. Câte lucruri se pot vedea aici? Începând cu incunabilele pe cari pentru primadată — poate — e dat să le vadă și sfârșind cu ultimele noutăți, totul i-se perândă prin fața ochilor, putând face încăteva clipe, sau să rezume în memorie, întreaga istorie a cărții.

Câte suferințe și câte gânduri sunt închise în ele...

III. Posibilități de dezvoltare.

Biblioteca Palatului Cultural ca să-și facă pe deplin datoria, să satisfacă cerințelor și menirii pentru care a fost creată, ar trebui să aibă:

1. Personal specializat și suficient la dispoziție.

2. Înmulțirea salilor de lectură (una pentru cetitorii de ziare și reviste, alta pentru cercetători).

3. Mărirea cotei bugetare, pusă la dispoziția direcțiunii pentru noi achiziții.

Complectarea posturilor libere cu personal specializat ales după o riguroasă selecționare și nu după alte principii, ar aduce cu sine o renviorare a activității ce se desfășoară și de prezent, dar cu puteri mai reduse.

Prin evacuarea școalei primare ce se află adăpostită între zidurile Palatului s'ar rezolva și a doua problemă, cea a înmulțirii salilor de cetit.

Cum am putea ajunge la mărirea cotei bugetare? Cred, că aici, financiarii ar putea să-și

spună cuvântul: Incerc să dau ca toate acestea câteva idei, cari, poate vor putea fi folosite.

Orașul Arad are 65.000 locuitori, încasând dela fiecare o taxă anuală de câte 5 lei ar da o sumă totală de 325.000. Din această sumă s'ar putea întreține nu numai biblioteca și muzeele ci întreaga clădire și din punct de vedere administrativ.

Dacă această cotă adițională ar fi încasată și din județ, unde avem, ce 400.000 locuitori, am avea și aici o sumă disponibilă de 2.000.000 lei. Din suma de mai sus am putea crea în județ, în centrele mai mari, case culturale, înzestrându-le cu toate cele necesare iar unul din

învățătorii localnici care ar urma cursul de bibliotecari ar putea lua conducerea ei.

Prin o chibzuită gospodărie din partea centrului, adică a bibliotecii din capitala județului, am putea ajunge la rezultate foarte bune. Am avea în primul rând în oraș o bibliotecă ferită și pusă la adăpost de cersitorie, putând satisface tuturor cerințelor publicului. La sat am avea din ce în ce, tot mai multe case culturale bine întreținute și conduse.

Las celorla, cari au, grija zilei de mâine, să hotărască dacă cele de mai sus se pot aplica sau nu.

N. D. Covaciu.

Stropi din cascada vieții . . .

Cea mai fericită mamă este aceea pe ai cărei fii Biserica îi numește Sfinți, iar Patria Eroii.

Eroismul este semnul prin care Providența incredințează istoriei: un neam, o generație, ori un singur om, pentru mătă vreme...

Egoistul n'are semeni . . . ci contrari.

Viața noastră naște tot felul de idei. Ideile nasc tot felul de vieți.

Unii oameni sunt ai tuturor, unii numai ai lor, iar unii ai nimănui...

Omul își poate inchina prietenia ori lui Isus, ori lui Satana. În această posibilitate stă inferioritatea lui față de Isus și superioritatea lui față de Satana.

De voință și de conștiință te poți despărți numai prin patimi.

Oare nu e aceeași injurie a zice: Doamne, dă-ne viață vecnică, ca și a zice: Doamne, dă-ne moarte vecinică?

Libertatea, egalitatea și frățietatea sunt brațele pe cari omenirea își ține destinul.

Impărăția destinului: dela începutul trecutului — până la sfârșitul viitorului...

Fiecare om e un »semnul strigării« al vieții în fața morții...

A zice »eu« înseamnă a arăta lumii altă lume...

Fantezia e »fatamorgana« sufletului: ori cărui lucru ajuns în ea, îi răstoarnă poziția...

Amorul e egosim prozelit; iubirea e altruism botezat...

Optimismul încearcă să arate înțelesul morții, — pesimismul încearcă să arate neînțelesul vieții...

Sufletul nu are spații ci cuprins...

Acel vestit »crede și nu cerceta«, primit în știință, ar fi nimicirea noastră; alungat din religie, ar fi osândirea noastră.

Popoarele fără școală își absorb geniile, ca și pustiul izvoarele...

În timpul vieții, copilăria e iconostas. De câte ori ne întoarcem fața spre dânsa, ni se înalță sufletul.

Viața dacă o pătrunzi e mai interesantă; dacă nu o pătrunzi, e mai fermecătoare.

»Pentruca să scăpăm omenirea dela rău — zicea Bakunin — chiar dacă ar exista Dumnezeu, ar trebui să-L desființăm«.

— Cât de ciudat lucrează bunătatea când nu-i însoțită de înțelepciune.. Poetul Lucia Blaga zice că: »Un copil voia să scoată peștele din apă, ca să nu se înece...»

Ce amărgire: Iluziile pe cari ni le trimite viitorul, cu toate că prezentul le transformă în decepții, trecutul le transformă în regrete.

Ințeleptul aseamănă viața cu o mare, pentru valurile pe cari le vede în ea; leneșul pentru că poate pluti în ea; pesimistul pentru că se îneacă în ea...

Sufletul e ca și izvorul: uitându-te în el, vezi cerul, iar de-i răscolești adâncul se tulbură și nu te mai reflectează nici pe tine...

Amintirile îți aduc uneori atâta liniște, alteori atâta apăsare, încât seamănă mai mult cu niște făsniri din moarte, decât din viață.

Să nu ne amăgim: noi murim, nu viața...

Iată cea mai mare ironie a vieții: un sceptic pe care nu-l chină scepticismul său.

Speranța e arta de a realiza continuu.

Un singur mijloc există pentru a deveni virtuos: râvna.

Suferința e hrana idealurilor.

Sacrificiul e raza speranței...

Un copil plângea odată fiindcă nu era obișnuit între oameni...

Necesarul e tributul pe care înțelepciunea îl plătește vieții.

Dacă ai o stea călăuzitoare întotdeauna găsești o peșteră...

In admirație totul e omenesc; în revoltă este și ceva divin.

Lingșitorul e cămătarul cinstei altora.

Toate jertfele zadarnice le aduce în lume curajul, când vine singur.

Te-ai gândit că asemănându-te cu alții poți să ofensezi?

Invidia e pasărea de pradă, care se hrănește cu oameni.

Visul e sufletul melancoliei...

Unii oameni cred că Sfinții sunt, cum am zice, plenipotențiarii omenirii în împărăția vecinică. Pentru aceștia religia se reduce la o simplă chestie de diplomație...

Ori câtă apă ar fi într'o fântână un izvor nou îi ridică nivelul...

Iată ce înseamnă pentru iudaism faptul că Isus a fost iudeu: închipuți-vă o fântână al cărei izvor își aruncă toată apa afară...

Golurile sociale, ca și cele subterane, se umplu numai cu propriile lor dărmături...

Istoria — faptele oamenilor vărsate în timp; teologia — faptele lui Dumnezeu vărsate în vecinicie...

Frumsețea e de pe pământ!; bunătatea e din cer. Acolo unde s'au întâlnit ele laolaltă s'a înființat raiul.

Unde picură sudoarea acolo e un strop din fericirea tuturor...

E practic să chemi amăgirea, e eroic s'o alungi din viață...

Ciudat: viața o poți trăi, dar nu o poți pricepe.

Armonia vieții o putem asculta numai cu inima...

GH. MOȚIU.

Figuri arădane**Dionisiu Păscuțiu****— Omul și opera —**

Interesul ce s'a manifestat în ultimul timp pentru Dionisiu Păscuțiu denotă un act de târzie și indiscutabilă dreptate din partea posterității.

Mănuind cu bărbăție condeii contra argaților istoriografiei și filologiei maghiare, atunci când ne ponegrean graiul și neamul, Dionisiu Păscuțiu s'a învrednicit a figura în analele culturale ale Aradului românesc, deși s'ar putea obiecta, eventual, că a fost învățacelul marilor săi înaintași: Petru Maior și Timotei Cipariu.

Faptul că dânsul și-a scris lucrările în limba maghiară, cu excepția unei singure lucrări scrise în limba latină, nu înseamnă numai decât o scădere. Dimpotrivă, pentru noi este o mândrie, că un Român a înzestrat literatura maghiară cu numeroase pagini de adevărată antologie.

Ceea ce se remarcă în special în scrisul lui Dionisiu Păscuțiu este spiritul polemic. Față de adversar autorul păstrează o ținută aristocrată, care nu-l împiedecă bineînțeles să devină câteodată caustic.

Dionisiu Păscuțiu va fi pomenit, alături de Iosif Goldiș, ca unul dintre cei mai pricepuți filologi ce i-a dat acest colț de țară. S'ar cuveni după unii, poate, să amintim în acest loc și numele lui Gheorghe Alexici. Dacă n'o facem aceasta e pentrucă îl considerăm definitiv înstrăinat de neamul său.

Pe când Dionisiu Păscuțiu a păstrat în lucrările sale scrise în ungurește duhul românesc, Gheorghe Alexici și-a pervertit sufletul și mintea în școala lui Hunfalvy, contestând tocmai ceea ce Dionisiu Păscuțiu apăra cu înfocare: latinitatea limbii românești.

Dionisiu Păscuțiu s'a născut la 1 Aprilie 1825. Isovoarele ce le avem la îndemână nu precizează însă locul nașterii ²⁾. După informația ce o deținem dela o rudă de-a sa, Dionisiu Păscuțiu este originar din comuna Buteni, Jud. Arad. Terminând școala secundară, a studiat teologia la Oradea Mare și la Nagy Szombat. În 1849 a fost sfințit preot gr. cat., fiind numit în același an profesor la liceul din Beiuș. Aici a stat până la 1853, când a trecut la catedra de limba română dela liceul din

Oradea, devenită vacantă prin plecarea lui Alexandru Roman. Este demn de remarcat că profesorul Alexandru Roman a înființat la Oradea Mare, în anul școlar 1851/52, prima societate culturală a elevilor români din Transilvania și Ungaria. Ea se numea: »Societatea de lectură a junimei române studioase la Academia de drepturi și Arhigimnaziul din Oradea«. Conducerea efectivă a societății a revenit, după Alex. Roman, lui Dionisiu Păscuțiu. În acest timp, la 1854, societatea a editat, în două volume, lucrările publicate într'o revistă scrisă cu mâna și intitulată: »Musa Crișiana«. Primul volum avea titlul: »Versuinți Române adecă eulesiunea versuaria din foile naciunale dela 1838« iar al doilea: »Diorile Bihorului, Almanacu naciunal«. Este incontestabil că la publicarea acestor lucrări, Dionisiu Păscuțiu a avut un rol hotărîtor. Lui i-se datorește deasemenea publicarea »Poemei Munților Beiușului«, scrisă de D. Meciș la 1816.

Afirmația lui Al. Marki, că Dionisiu Păscuțiu a scris în tinerețe versuri, corespunde adevărului, dar aceste versuri, după cum recunoaște însuși autorul lor, sunt fără nici o valoare ³⁾.

Dionisiu Păscuțiu a funcționat ca profesor la Oradea Mare până în Iulie 1861, când a fost urmat la catedră de Vasile Pop Szilagy. Tot în acest an a fost ales protopop în Genetea (Bihor). La țară și-a petrecut timpul ocupându-se cu filologia, sculptura și pictura.

Neputându-se însă împăca cu viața patriarhală a satelor, la 1864, Dionisiu Păscuțiu s'a lăsat de preoție și s'a apucat de avocatură, deschizându-și birou în Buteni (jud. Arad) și mai târziu la Făget.

Între timp, la 1880, îl aflăm executor judecătoresc la Vașcău, în Bihor. În luptele politice nu a luat parte activă. »Nu sunt politician, — spunea el într'o carte a sa, — nu m-am ocupat niciodată cu această meserie« ⁴⁾.

Anul morții lui Dionisiu Păscuțiu, nu-mi este cunoscut. Fapt e că la 1902 trăea încă ⁵⁾.

³⁾ „A román (oláh) nyelv eredete“, pag. 118-119.

⁴⁾ Idem

⁵⁾ În „Tribuna“ din Arad, VI, 174 se află această informație: „Dionisiu Păscuțiu aduce la cunoștință moartea soției sale Carolina Sabo, în etate de 67 ani, decedată la Budapesta în 26 Sept. 1902. O jelesc: văduvitul, 2 surori, 6 copii (3 fete și 3 feciori) 2 gineri, 2 nurori, 4 nepoate și 3 nepoți. A fost înmormântată la Pesta „Dealifel, tot în 1902, li apare lui D. Păscuțiu ultima sa lucrare: „Contemplatio Apocaliptica“.

¹⁾ Cf. Liviu Jurchescu, Dionisiu Păscuțiu. „Analele Banatului“, IV, 2-4; prof. C. Rudneanu Un apărător al umanității noastre: Dionisiu Păscuțiu, „Vestul“, 111,679; Octavian Lunaș, Câteva date despre D. Păscuțiu, „Vestul“ 111,700.

²⁾ Al. Márki „Bihari román irók“, 1880; I. Szinyei „Magyar irók élete és munkái“ 1905.

Pe când era profesor la Oradea, Dionisiu Păscuțiu a publicat o gramatică românească în limba maghiară, întocmită pentru uzul funcționărilor și al tineretului școlar 6). Alexandru Marki (op. cit. pag. 45.) greșeste atunci când afirmă că, în această gramatică, D. Păscuțiu a stabilit un sistem ortografic nou, pentru că sistemul utilizat este acela al lui Timotei Cipariu.

În 1880 tânărul istoric ungar dr. Ladislau Réthy, publicând în ziarul arădan »Alföld« un studiu despre origina Românilor, contesta romanitatea limbii noastre, pe baza unei execrabile interpretări a documentelor 7). Aberațiile tânărului istoric ungar firește nu au rămas fără răspuns. Primul atac contra lui l-a pornit, cu răsunător succes, profesorul Ioan Goldiș, mai târziu ajuns episcop al Aradului. Biatul istoric ungar, pus în fața unor evidente probe ale latinității limbii române, a mers cu ridicolul până acolo încât a dat o declarație scrisă, prin care recunoștea drumul greșit pe care a apucat, în timp ce profesorul I. Goldiș primise un »laudatoriu« din partea Academiei Maghiare și prilejuise alegerea sa de membru corespondent al Academiei Române 8).

Al doilea atac ce l-a primit Ladislau Réthy se datora lui Dionisiu Păscuțiu 9). Intervenția acestuia în discuție se explică prin faptul că dănsul considera răspunsul lui I. Goldiș necomplet. Pe când L. Réthy și-a susținut teza exclusiv pe baza unor date istorice, I. Goldiș a dovedit latinitatea limbii noastre numai cu ajutorul filologiei. Or, după părerea lui Dionisiu Păscuțiu, adevărul trebuia căutat avându-se în vedere atât istoria cât și filologia, simultan.

Procedând astfel, Dionisiu Păscuțiu, ajunge la următoarea concluzie: națiunea noastră e de origine romană, iar limba noastră e latină, fiind mama limbii latine clasice și ea atare mama tuturor limbilor latine din Europa. De aci se vede, că Dionisiu Păscuțiu era adeptul tezei lui Petru Maior, cu privire la formarea limbii române.

În 1892, când profesa avocatura la Făget, Dionisiu Păscuțiu a publicat: »A román (oláh) nyelv eredete«, lucrarea sa cea mai valoroasă 10). Și de data aceasta autorul își încrucișează spada cu »celebrul istoric ungar« dr. Ladislau Réthy care, deși părea a se fi desmeticit la 1880, după șapte ani de trudă, și-a receditat maculatura sub titlul: »Az oláh nyelv és nemzet megalakulása«. În afară de dr. L. Réthy, Dionisiu Păscuțiu se mai războiește în amintita sa lucrare și cu unul dintre veritabilii grăjdari ai istoriografiei maghiare, ascuns sub pseudonimul Ieremia Torma (hrean). Repro-

6) „Román nyelvtan“ Oradea Mare. 1855 (301 pagini)

7) „Alföld“ din 1880, nr. 254 și 255.

8) „Tribuna Poporului“, VI, -57.

9) Lucrarea lui se intitula: „A román (oláh) nemzet római eredete és nyelvének latinságai“ Arad, 1881 (35 pag.)

10) E tipărită în Lugoș și are 296 pagini.

ducem aci întreg titlul »operii« acestui calomniator ordinar, pentru a ilustra mult trâmbițata »superioritate culturală« a concetățenilor noștri unguri. El este următorul: »Tíz millió oláh magyar nemzetünknek tözsomszédja ezer esztendő óta. Aki ezen réges-régi tözsomszédjaink felől nagy pénzt érő politikus tudománvt óhajt szerezni, szert tehet reá az árán, egy félliter bűdös ákovitának, aminőt az oláhok isznak. Olvassa el józan észszel ezt az irományt Uram és Asszonyom. Tíz garas az ára: egy-egy garas jut minden millió oláhra. Budapest 1883. Rózsa Kálmán és neje nyomdája. Torma Jeremiás, a kitagadott magyar nemzeti jellegnek árva tutora«, sau pe românește: »Zece milioane de Valahi, vecini ai națiunii maghiare de o mie de ani. Cine dorește să-și câștige cunoștințe politice de mare preț despre acești vecini străvechi, va putea face aceasta cu prețul unei vedre de polemică ce obișnuese să bea Valahii. Citește-o, domnule și doamnă, cu mintea trează. Costă zece groșițe: câte o groșiță ajunge pentru fiecare milion de valahi. Budapesta, 1888. Cu tiparul lui Coloman Rozsa și soția. Ieremia Torma, tutorul orfanal al desmoștenitului caracter maghiar«.

Părerea lui Dionisiu Păscuțiu despre cele două »opere« în chestiune era următoarea: »Cu privire la cea dintâi, în general pot spune, că nu aduce în interesul științei nici cel mai mic serviciu; problema afișată în titlu nu a atins-o nici măcar pe departe ba chiar a incurcat-o, dacă bineînțeles aceea ar fi de incurcat; în ce privește stilul celei de a doua lucrări, el nu corespunde modului de a scrie în veacul al xix-lea, fiind plină de expresii dure, necioplite, și de batjocuri usturătoare, obișnuite de altfel în literatura maghiară atunci când e vorba de națiunea și limba valahă: în orice caz acest stil denotă omul« 10).

Concluziile la care ajunge Dionisiu Păscuțiu în această lucrare, cu privire la originea limbii românești, sunt identice cu acelea din »A román (oláh) nemzet romai eredete«. Și anume: limba română (valahă) este mama limbii latine clasice și a tuturor limbilor latine de azi 12).

La sfârșitul lucrării, autorul adaugă un pasagiu românesc, în care se declară partizanul sistemului ortografic stabilit de Timotei Cipariu. »Acest principiu, — scria D. P., — s'a prefăcut în sângele meu; acela îl susțin azi și-l voi susține până'n finalul vieții mele, în ferma convingere că oricât vor roti cărturarii noștri în privința aceasta, în cere vicios vor roti și la calea dreaptă cu fonetismul curat nici când vor ieși; ci din ce merge mai rău vor întuneca tipul maiestos al limbii noastre materne, decât a fost în timpul regimului literelor cirilice, pentru că atunci barem știam cum

11) „A román (oláh) nyelv eredete“, pag 21-22.

12) Vezi: op. pag. 264 și urm

să scriem, acum însă scrie tot insul de după placul său« ... »Dealtfel, — adăuga el, — sunt convins că toți voim binele, numai căile ni sunt diferite; căile ar trebui unificate, atunci am prospera mai curând având una și aceeași ambițiune toți, adevărat vedea glorificată limba noastră străbună, precum i-se cade«. 13).

Ultima lucrare a lui Dionisiu Păscuțiu este: »Contemplatio apocalyptica aut meditatio interreligionaris et religio futuri«, apărută la Boldogháza, în 1902. În cele 57 de pagini, scrise într'o aleasă limbă latinească, se trec în revistă marile progrese la care a ajuns omenirea în a doua jumătate a veacului al xlx-lea, făcându-se apologia liberalismului și a virtuților creștine. La sfârșit, autorul anunță următoarele lucrări: despre Moise și prima lui doctrină artificială, — despre originile creștinismului, — despre papalitate, — despre căr-

¹³⁾ Ortografia am actualizat-o.

țile ambelor alianțe, — despre celibat, — despre latifundiile ierarhice și despre religia viitorului.

Urme despre aceste lucrări, care erau proiectate să facă parte din același ciclu cu »Contemplatio apocalyptica«, nu am aflat. Probabil moartea l-a răpit pe Dionisiu Păscuțiu, înainte de a le fi publicat.

Numele lui va fi pomenit însă în istoria Aradului și fără considerație la aceste lucrări. Deși pașii săi au bătătorit, după cum am spus, calea trasată de Petru Maior și Timotei Cipariu, rolul lui nu a fost acela de simplu epigon. Originalitatea operii lui Dionisiu Păscuțiu constă cu deosebire în aristocrația spiritului său polemic, redată într'o admirabilă limbă ungurească și încălzită de o mare și devotată iubire de neam și adevăr.

OCTAVIAN LUPAȘ.

SERENADA

**Mă scald în dor și dorul e prea cald !
E ca și ochii tăi, ca și gura mea ;
Să-mi stâmpăr dorul, într'un chip, ași vrea ...
Și viu în gându-ți, astăzi să mă scald !**

**Cu sufletul în glasul tremurând,
M'apropii de fereastra'n care luna
Clipește palid, ca și'ntotdeauna
Și rece-ascultă glasul meu plângând.**

**Cu suflet hărțuit și înmuiat
Și risipit mereu în stropi de vorbe ;
De suflet, care negru ca un corb e,
Mă-apropii, să'l mai scald într'un păcat !**

**Strein de lume și nădejdi, îți cânt
Duios, sfâșietor, epitalam . . . .
Ca bulgăre, ți-arunc sufletu'n geam
Și-mi cade la picioare'n două frânt !**

P. SELEGEAN.

UN OM MUNCIT DE DIAVOLI

Traian Braica șade rezemat de gard și ascultă cum tăcerea uliții se resfiră pe tot cuprinsul satului. E ceasul limpezișurilor de ziua. Clocotitul sufletului, căzut de cu seară în trupu-i firav, nu i-a dat răgaz să-și odihnească oasele trudite. Șade și i se pare că aude scârțâitul porții. Înțoarce scurt capul și deslușește umbra ușoară a unui trup omenesc.

— »Cine-i!«, și flăcăul tremură. Umbra rămâne locului și nici un răspuns nu despică tăcerea. Traian Braica, spune o rugăciune și lipezindu-și vrerea cu-o cruce se desleagă din înlănțuirea gardului. Umbra se desiră fum și poarta a scârșnit de durere. Trâmbița răgușită a unui cocș lovește tăcerea în inimă și oftaturi înfiorate de-aud pretuțindeni. Flăcăul rămâne locului și nu pricepe de ce zarea și-a ridicat o perdea însângerată!

— »Cine l-o fi omorît!«, oftează Traian Braica și simte sângele celor 23 de ani răbufnind la încheituri. Pumnii i se strâng, prinzând în ei ura unui sat întreg. Casele se desprind una câte una și ochii lui sfredelese cuprinsul, închizându-se obosiți sub pleoape grele.

»Cine l-o fi omorît!«

Simte cum ceva i se zbate în piept și i este teamă că un altul trăește în el! Și-ar aduce aminte de ceva și nu știe de ce! Colțurile gurii se pleacă îngreuiate de păreri de rău și aude acum murmurul unui gând: »Dece nu te-ai odihnit în noaptea asta!«, și buzele lui tremură »dece nu m-oi fi odihnit în noaptea asta!« Cine fu cel care intră pe poartă și nu-l văzui decât doar umbră!? Era tot așa de înalt ca el și avea tocmai cămașa în care a fost omorît!... Dece nu mă uitai mai bine, să fi văzut dacă mai era și acum mâmjită cu sânge!...

La gândul ăsta omul simte cum fiori reci îi involburează părul

căzut pe frunte și o sfârșeală neînțeleasă îi dărâmă trupul!

Când s-a deșteptat maică-sa — și-a dat cu ochii de așternutul lui gol s-a repezit înspăimântată afară. Flăcăul dormea în mijlocul ogrăzii, cu fața răsturnată în țărână.

*

E dus în casă sprijinit de brațele uscate ale bătrânci și nu știe să-i spună cine l-a adus în curte. Iși freacă numai ochii grei de somn și și deapănă gândul somnului. Se făcea că-l legăna bătăia Florea, tot așa ca de mult odată când a fost bolnav de friguri. »Oh! boala aia, care m-a ținut o vară'ntreagă și m-a slăbit pe toată viața, că nici de armată n-am mai fost bun!« Se vede apoi vindecăt, cu mintea veșnic însă aprinsă, gata să umple cu o părere tot ce nu putea înțelege deplin. »De bună seamă vedeniile de-atunci au trăit mocrnind în mine, ca să mi-se-arate iarăși azi!«, și Traian Braica vede pentru a nu știe câta oară, ceciace a văzut bine cu opt zile în urmă: pe Florea, fratele lui mai mare lungit fără viață, la răspântea drumurilor dela troița Moroianului. Il găsi-seră așa cogașii veniți seara din moșia Pueștilor, și odată cu jandarmii a fugit și el. Florea căzuse la câțiva pași departe de troiță și sângele încheagat pe toată fața, îi astupase ochii. Atât a văzut Traian și pă urmă nimic! S-a deșteptat după trei zile, cuprins de friguri ca atunci când a fost copil. Din ziua aia vedeniile nu-l mai lasă și simte cum ceva îi fierbe în cap, ba și aude cum în tâmplele lui mereu fierbinți își toarce cântecul un greer, un greer cât un vârful de ac! Din cântecul ăsta i se așterne peste ochi-i cumintți, un vâl aci albastru, aci verde, luminând dincolo de el o lume de basm, pe care el știe bine că nu mai este

văzută și de alții!...

— »Bădie, bădie!... cine te omorî!«

— »El!«, auzi spusa unui gând.

— »Cine el!« și flăcăul se ridică vrăjit, parcă. Iși frânge pumnii și simțind durerea oaselor slăbite, abia acum și-aduce aminte că e treaz! Gânduri gonite de nu știe cine i se opresc pe tâmple și-i plâng de milă. Traian Braica aude din nou cântecul greerului vrăjit și ochii lui, sub pleoape vinele, celesc visul unei clipe. Vede pe fratele mai mare, cum frânge trupul unui stejar și parcă frânge-un mijloc de fată! Vârful stejarului e prea în nori și chipul felii se ascunde de după mâini îndurate! Florea sărută săni pietroși.. și crengile stejarului și-au scuturat podoabele!... »Ce-ai făcut, Florea!«, aude tânguirea fetei căzută'nt-un polog de fân, și cineva răsărit pe-un vârful deal îi răspunde »I-o plătesc eu, Mărie!«... Pe acel cineva îl aseamănă cu Andrei, flăcăul Talianului și mai vede apoi pe fratele su cum stă plecat în fața troiței Moroianului și se roagă: »Iartă-mă. Doamne, că nu'mi mai e drag ce-am pângărit... iartă-mă. Doamne, și gonește-mi din suflet din puterea necuratului!« Și troița îi răspunde: »Rău ai făcut, Floreo, rău ai făcut! Grijește-te și dă-mi trupul să'l curăț de păcatul pângăririi! Te-am născut asemenea și tu m-ai îmbrăcat cu praful aruncat de vânturile rele... în vânturi să te risipești! Dă-mi ce-i al meu și rămâi ce-ai fost întotdeauna, nimic!« Vede apoi cum un Arhanghel — desprins din trupul troiței — întinde deasupra capului celui căzut în rugăciune, mâini albe!... Traian Braica se cutremură când troița se răstoarnă mută peste trupul lui frate-su, și și freacă nedumerit ochii când vede pe cineva fugind spre vârful dealului, cu

secură însângeraată, în mâini galbene! Omul s-a oprit pe culme, ingenunchează și răsufările repezi ale inimii înspăimântate îi lovesc urechile! »I-am plătit-o, Mărie!... și Andrei al Talianului rămâne cu capul plecat pe muchea securii, ca un asfințit de soare.

— »El să te fi omorit, frate?»

— »Iartă-mă, Doamne, că nu mai pot îndrăgi ce-am păngărit!»

— »Dece te omori, frate?»

— »Rău ai făcut, Floreo, rău ai făcut!»

— »Andrei, Andrei, ce-ai făcut, Andrei?»

— »I-am plătit-o, Mărie!»

*

Au trecut șase luni dela omorul lui Florea și cercetările făcute n'au dus la nici un rezultat! Toți cei hănuși, au putut dovedi că în ziua omorului nu erau în sat și oamenii când teceau pe lângă troița Moroiianului se închinau cu teamă. Andrei al Talianului nici n'a mai fost chemat, satul întreg făcând mărturisire că flăcăul fusese dus în acel timp, vreme de opt zile, la coasă în ciairul Chiojdenilor. Maria a mărturisit mai întâi bu nichii, că se simte însărcinată și când a aflat mă-sa a început să tremure: »Ce-o să zică tată-tu, când o afla, mamă!... Ah! căinile, parcă-l văd că te omoară!»

Lui badea Toader, deși nu i spusese nimeni nimic, a înțeles păcatul fetii și oridecâte ori Traian trecea prin fața casei bătrânul rumega injurători și blesteme grele!

Fata e gata să nască și mă-sa nu știe cum să-și trimită bărbatul, pentru câteva zile, departe!... »Ah!, căinile, căinile, parcă-l văd cum o să mi-o omoare!»

*

Zăpada care a început să cadă odată cu scăpătatul soarelui, a întins din nou punte albă peste ulițele satului. Vântul șiuieră în lungul drumului și lovindu-se de streășniile caselor, hohotește prelung. Traian, cum stă rezemat de gard, îi pare că aude în streășina casei același hohot, de cu ziuă, din spatele troiței... »Parcă atunci deavolul de vânt nu sufla!... și flăcăul șoptește mereu: »Diavolul, diavolul!... Ce-a'nvins el, să ridă cu atâta poftă!... că doar numai atunci ride!?... Ce-a'nvins!?... și gândurile i se desprind luate de

toate vânturile... »Dece în unele streășini vântul țipă plângător și dece în altele, parcă, ride!?... Ascultă hohotul din streășina casei lui și-ar vrea să știe cum își strunește același vânt, cântecul în streășina casei de colo, unde nu pricepe, dece ard lumini acum în puterea nopții! Cum luminile scilipse în geamuri, îi par chemările cuiva... ba chiar aude cum cineva din el îi poruncește: »Haide!» Poarta, prinsă bine în cercul ei, se sbate ca și cum cineva se opinteste'n ea s'o deschidă... »Haide!» În fața ei a răsărit o umbră și când flăcăul ajunge la poartă, umbra nu mai e!... Ridică cercul care-o ține străsă de stâlp și simte'n gâttej arsura unui cui înfipt: poarta deșcătușată, lovită puternic de vânt, îi aruncase o așchie în beregată! Simte căldura sângelui, cum i se prelinge în sâni și apasă peste rană un pumn de zăpadă... »Diavolul!» murmură flăcăul și glasul lui tremură, sub fiorii frigului. Și streășina casei, deasupra ferestrelor luminate, cum îl mai chiamă!... O pornește în lungul uliței și lasă în urma lui bulgări de zăpadă înroșiți. Se uită la ei, cum cad în marea albă și îi pare că'n jurul fiecăruia crește o umbră!... A ajuns în fața casei și cântecul streășinii, e-un cânt de amormântare!... Indurerat își duce calea'napoi spre casă și vede bine cum peste fiecare bulgăre însângeraat, a crescut un troian roșu!... Sângele colorează mereu alți bulgări și cuprins de răceala șiroaelor reci, cari îi cad din pumni, Braica dă drumul răni să-și prelingă sângele'n voe!...

*

La porțile casei, luminate și acum ziua, s'a adunat lume multă și toți se întrebă, cu nedumerire, cine-a fost făptașul! Toți au aflat că Maria a fost omorită în curtea casei, cu o secure și nimic mai mult! Arma ucigătoare a fost găsită lângă ea, iar urmele unor pași trecuseră dincolo de poartă. Femeile plâng cu palma peste gură, mama caută cu ochi pierduți spre chipul supt de sânge al fetii, iar tatăl tremură mereu, neputându-și desceleța pumnul drept. Cineva a găsit urme de sânge pe uliță și jandarimii, chemați în grabă, s'au dus până în curtea lui Braica. Când l'au ridicat, mama a început să țipe, ca ieșită din minți pânăce flăcăul a liniștit-o cu vorbe drepte și cuminați. Gât-

lejul sângera mereu și sângera așa de tare, că roșata lui pătrunsesse prin basmaua legată în jurul gâtului! Când l'au trecut prin fața casei lui badea Toader, a privit adunarea, neînțelegând nimic, de parcă nici n'ar fi văzut luminile de după geamuri! În curtea casei era și Andrei... cum el căuta pe alt cineva, a văzut pe badea Toader, tatăl Măriei, cum îl privea rugător. I-a văzut până și pumnul drept înțelestat și nu pricepea dece în el ar fi ținut, parcă, un bulgăre de zăpadă însângeraată! Privindu-l mai adânc, din buzele lui a desprins un murmur: »Iartă-mă, Traine tată!»

*

După două luni, Traian Braica întrebat de judecător cum a săvârșit omorul, a început să deșire o poveste frumoasă, o poveste ca pentru adormit copii, în care spunea de Isus Christos, de-o troiță la răspântii de drumurii, de-un vârf de deal după care apunea un soare cu chip de om și numele lui Andrei revenea în fraze fără șir! Printre frazele încurcate grefierul a putut scris, ca încheiere a frumoasei povești: »Când mama a adormit, eu am eșit în curte să vină bădia să'mi spună cine'l omori. Când l'am auzit bătând în poartă, m'am găbit să'i deschid și când mă văzu, m'a sărutat așa de tare, că m'a mușcat de ici!... și flăcăul își arătă rana din gâttej, care nu se știe prin ce mișune, nu se vindecase!

— »Da pe fată cum ai omorât-o!?,» întrebă aspru judecătorul.

Traian Braica zâmbi, căutând în sală pe cineva și când îl văzu, putu să zică atât: »Auzi, bade Toader, ce'ntreabă domnul judecător! Matale trebue să știi, că doar...» și flăcăul simți arsura veche în gât!... »Rău m'ai sărutat, bădie Floreo!» și nu se mai putu stăpâni din plâns.

Curtea cu juri l-a achitat, ca iresponsabil și din aceea zi, în satul din coasta unui munte, rălăcește tot prin apropierea troiței Moroiianului, un flăcău galben de spaimă, care nu cunoaște pe nimeni!

Al. Negură.

INCEPUTURILE PUBLICISTICEI BISERICESTI LA ARAD ¹⁾

O schiță și un cadru.

..... Pentru a aprecia mai just începuturile publicistice românești dela Arad, e necesar să avem în vedere două lucruri. Întâi: o schiță, dovedind, ce periodice s'au înființat la Arad după începutul pus (1869) prin revista »Speranța« a studenților teologi de aici și, în locul al doilea, să fixăm cadrul, din care să se vadă, hronologic și geograficește, că pe latură întins al pământului românesc de atunci, când și unde s'au ivit asemenea încercări publicistice. La lumina acestor constatări, se vor evidenta și mai bine frumusețea și importanța culturală, ale primiiților publicistice dela Arad.

Gazetăria arădană a avut următorul fir de dezvoltare: A început, cum spuneam, cu revista »Speranța« — înseși numirea îi era o semnificație, — a continuat cu cea de a doua revistă, de asemeni bisericească, »Lumina«, ca organ oficial al Eparhiei Aradului, pentru a da loc, încercând, la 1877 altui organ oficial »Biserica și Școala« de astăzi.

Aproape în același timp ni-se înfiripează și publicistica umoristică. Ea începe cu »Gura Satului«, care pornește la Pesta, pentru a continua la Arad (1871—9), tipărindu-se după aceea la Gherla și iarăși la Arad. La 1900 o revine publicistul Ioan Russu Șirianu, pentru scurtă vreme. Aici putem face mențiune și de umoristicul »Cucu«, publicat ce e drept la Budapesta între 1905—6 de Nicu Stejărel, care a fost dascălul nostru arădan Nicolae Ștefu.

Dar armatura culturală-bisericească și cea umoristică nu ajungeau pentru validitatea interesului nostru de progres, care cerea să fie satisfăcut și prin organe publicistice politice, tot mai multe, pe măsură în care »Biserica și Școala« își îngustase coloanele pentru problemele politice ale vremii. Astfel, între împrejurări și din motive cari nu pot fi lămurite aci, se înființă, la Arad, în 1897 »Tribuna Poporului«, în frunte cu redactorul magistru și bărbat politic Ioan Russu-Șirianu. La 1904, »Tribuna Poporului« se prefăcu în »Tribuna«, pentru ca la 1911, aceasta »Tribună« să obțină un tovarăș de luptă, mai bine zis un rival, pe »Românul« dela Arad.

Din latură vieții dascălești încă avem ceva de înregistrat. Învățătorul Ioan Roman dela Șeitin începuse să scoată acolo, la 1903, periodicul său »Lumina și Adevărul«, pe care-l

continuă pe o scurtă durată în Arad, din 1904. Dar tot în acest an scoase, pentru mai mulți ani, învățătorul de atunci, azi inspector în tragere d. Iosif Moldovan, un periodic dascălesc »Reuniunea Învățătorilor« români ort. din județul Aradului.

Din partea literară-beletristică, semnalăm »Pagini Literare«, ale dlui Victor Stanciu, pe atunci profesor și director la Școala eparhială de fete de aici.

Se vede, deci, că în cei 50 de ani dela revista teologilor arădani și până la înfăptuirea României-Mari, Aradul a desfășurat frumoase stăruinți publicistice și a obținut un loc de cinste, de care poate fi mândru.

Mai avem o indicație prețioasă în aceasta privință. La 1912 se publicase o statistică ¹⁾ cu privire la întreaga publicistică românească. În România de atunci apăreau, în total 598 periodice românești de tot felul; iar în Ungaria și Ardeal 40 periodice românești de tot felul; iar în Ungaria și Ardeal 40 periodice românești, dintre cari erau: 15 politice, 11 biseri-cești-didactice și 14 de alt caracter. Dintre cele 26 periodice ardeleni, Aradul de atunci avea singur 4: »Biserica și Școala«, »Tribuna«, »Românul«, și »Reuniunea Învățătorilor«.

Așa se vede, deci, că la Arad am avut, neconținut, frumoase pulsații pentru o viață gazetărească.

Și acum, după aceasta schiță, să vedem mai întâi, străduințele de *gazetărie bisericească* și din alte părți ale pământului românesc ²⁾.

Până la anul 1869, publicistica bisericăscă la Români era foarte săracă. În principatul României din acea vreme, în partea *Munteniei* de odinioară, existaseră succesiv vre-o 18 periodice, dintre cari unele nu aveau ex professo caracterul bisericesc, ci numai incidental, fiind publicații cu alt caracter, și numai în mod incidental și suplimentar se ocupau de probleme religioase și bisericesti. Astfel a fost de ex. »Dacia Română« dela București din 1866, »Ziar Politic, comercial literar și religios« care poate tocmai pentru multilateralitatea problemelor ce avea pretenția de a le îmbrățișa, a succumbat după doi ani de viață.

¹⁾ N. Hodoș — Al. S. Ionescu: Publicațiunile periodice românești, Tom. I, pag. VI urm.

²⁾ Utilizam aceeaș op. și scrierea dlui O. Ghibu: Ziaristica bisericească la Români, Sibiu, 1910.

¹⁾ Fragment din conferința ținută sub egida „Ateneului popular“ din Arad, la „Ziua Presei“ în febr. 1932.

Tot de acest fel fu și gazeta »Legalitatea«, tot din acei ani și tot din București, gazetă »politică, religioasă și literară, științifică«.

Și în cuprinsul Moldovei de odinioară se remarcă, în aceeași vreme, publicații mixte, de acest fel, cum a fost (1866—8) »Moldova« dela Iași, foaie »politică, religioasă și comercială«; — sau ca »Originea«, tot dela Iași, care a trăit un singur an (1867) ca »foaie literară, științifică și religioasă«, — religioasă chiar la urmă.

În sfârșit, știm să fim recunoscători, astăzi și pentru asemenea năzuinți modeste de apostolat religios, la care se gândeau uneori oamenii laici, prin asemenea gazete mai mult laice, ale lor.

Aceste năzuinți ale laicilor isvureau din conștiința necesității celor duhovnicești; dar ele isvureau și dintr'un fapt real: că încercările de publicistică pur bisericească nu reușeau să se consolideze și să dureze.

În aceasta privință putem semnala că organe bisericești de publicitate, ca »Vestitorul bisericesc« dela Buzău, dela 1839 și »Ecoul ecleziastic« dela București din 1852, au trăit d'abia câte doi ani numai, — iar »Predicatorul« din 1857, dela București, deși la conducerea lor erau persoane ecleziastice, ca ierodiaconul, mai apoi arhimandrit Dionisie Romano.

După asemenea începuturi de publicistică bisericească, ce nu se puteau consolida, se ivește la 1874 revista de astăzi a Sf. Sinod »Biserica Ortodoxă Română«, care și ea a avut o eclipsă de doi ani: 1878—80.

Încercările publicistice bisericești din *Moldova*, de asemeni n'au fost mai norocoase în dănuirea lor.

Revista »Preotul« dela Iași, trăi d'abia în anii 1861—2; »Predicatorul Moralului evanghelic«, tot dela Iași trăi d'abia între 1864—5; »Moldova« dela Iași, între 1866—8; »Originea« un singur an (1867); revista »Biserica Românilor«, tot din Iași, trăi d'abia două luni din anul 1867, — până ce, la 1868, se înființă »Foia oficială a metropoliei« Iași.

Până la anul 1869, al ivirii publicisticei bisericești dela Arad, celelalte ținuturi românești, rămaseră sărace nu numai în realizări, ci și în ce privește experimentele, nereușite în publicistică.

D'abia în *Ardeal* prinde viață o infiripare trainică, dar nu ca revistă pur bisericească, ci ca organ militant, politic și bisericesc, care fu »Telegraful Român« înființat de Șaguna — la Sibiu în anul 1853.

O surpriză, puțin așteptată ne dădu Chișinăul *Basarabiei* de sub Ruși, exact în același an (1869) ca dela Arad, când se înființă și încă în caracter oficial »Diarul bisericesc«, în limba slavă și în *cea românească*, pentru a apăra interesele »comune« ale românilor și

rușilor sub raport bisericesc (O. Ghibu, pag. 58).

Românii uniți din Ardeal, — fie prin inspirațiile personale de ordin superior, ca în cazul lui Dr. Grigorie Silasi, profesor universitar mai apoi, ori în cazul lui Iustin Popfii, un preot distins al bisericii unite, aceștia răsbese să publice două reviste: »Sionulu românesc« al lui Silasi între 1865—7 în Viena, restrângându-se »aproape exclusiv la știința teologică«, cu imitații după romano-catolici (Ghibu: 52—3); apoi »Amvonul« lui Popfii, în 1878, la Pesta, cuprinzând aproape numai predicii, cu cusur de limbă și cu altul de dogmă, primind infailibilitatea, proaspăt decretată, a Papei (Ghibu: 57—8). Dar nici una, nici alta, nu avură durată lungă, deoarece și lor le lipsea mediul cultural necesar, ca la ortodocși. Între aceste două publicații bisericești, se ivi, sterilă ca oricare monitor oficial la 1868, »Foia Administrativă« a mitropoliei unite din Blaj.

La atâtea se reduc, până la anul 1869, începuturile publicisticei bisericești la Români.

În asemenea împrejurări, după atâtea încercări, în parte eșuate, iar în altă parte lipsite de concepții mai largi și de temeuri mai solide, apare în febr. 1869 revista »Speranța« dela Arad. Ea își zicea »unica și prima foaie literară-bisericească a românilor ortodocși din Ungaria și Ardeal«. Deși numai studenți inițiatorii ei, revista aceasta își iea ca deviză »progresul«, cultura morală-religioasă și ridicarea clerului la poziția și demnitatea ce-i compete în organismul bisericii noastre naționale. În sfârșit era un program bine fixat, larg și cuprinzător, din laturea duhovnicească. Iar laturea națională, evident nici aceea nu se neglija; din contră o subliniază.

În acest chip Aradul, prin inițiativa acestor studenți în teologia ortodoxă, cari în răvna lor națională, nici nu-și afixau ca alții, caracterul confesional, trece pe dinaintea orașului Cernăuți, care d'abia la 1880 își înființează, și atunci numai ca »monitor oficial«, »Foia ordinăciunilor« eparhiale 1).

Ceva mai târziu după ivirea »Candelei« cernăuțene, care și-a meritat aceasta numire, nu numai prin studiile teologice și de viață bisericească, ci și pentru studiile de istorie bisericească românească, apare în 1886, la Caransebeș, organul oficial eparhial »Foia Diecezană«.

Din cele de până aci se vede limpede, că Aradul are titlul la o legitimă mândrie: pentru că prin inițiativa și munca studenților săi în teologie, s'a încadrat de timpuriu în năzuințele vremii pentru creierea publicisticei bisericești, care la Arad a format și început de activitate publicistică în general.

1) D'abia la 1882 se înființă revista științifică-bisericească, »Candela«, dupăcum și în Ardeal târziu după apariția »Telegrafului Român«, care nu era numai un monitor oficial, apare »Revista teologică« dela Sibiu (1907.)

Revista »Speranța« a teologilor dela Arad.

Să vedem acum, ceva mai deaproape, rosturile acestei reviste, în legătură cu programa ce și-o fixase și cu viața românească și bisericească a vremii.

»Speranța« apare ca »organul societății de lectură a teologilor români din Arad«, sub auspiciile superiorității scolastice, de două ori pe lună. Ea stătea sub redacțiunea colegială a teologilor Constantin (Constantiu) Gurban, Ioan Beșan, Iustinian Cernețiu și Georgiu Morariu«. Iar însa și societatea de lectură fu înființată, cu un an mai înainte (1868), când se ținuse întâiul congres național-bisericesc la Sibiu, care întocmi organizația bisericească a mitropoliei ardelen, prin Statutul organic.

Așa se vede, studențimea teologică dela Arad simțea, că are și ea ceva de spus, dar mai ales de făcut, în aceea vreme de nouă orânduire a vieții bisericești și românești. De aceea dânsa se integrează în »spiritul vremii, prin creiarea unui organ de publicitate, devenit și organ »oficial« sau monitor al eparhiei și prin cuvinte de îndrăzneală, cari le făcea cinst și rămân pilduitoare pentru mai târziu, când organele »eparhiale« adoptă atitudini »ierarhice« și »politice« de opotrivă, mult mai docile.

Pentru a ne face o idee despre prestațiile studențești de atunci și ale altor condeie, cari se alăturară acestor tinerești svâcniri, trebuie să aruncăm o privire peste chestiunile tratate în coloanele »Speranței«. În cele dintâi două numere chiar, se ocupă, din punct de vedere româneesc, de două legi de stat, cu privire la reciprocitatea confesiunilor și la legea de naționalitate. De sine înțeles, chestiunile covârșitoare erau cele privitoare la problemele bisericești și culturale, cum era și chestia școalelor confesionale jignite de legiuirea ungurească: legea 38 dela 1868, din care pricină coloanele »Speranței« inseilează și un protest al congresului național bisericesc dela Sibiu, împotriva politicii școlare a Statului ungar.

Alături de chestiuni bisericești-culturale și chiar economice, surprindem și chestiuni de gramatică și filologie. Se gândeau teologii nostri de atunci și la strângerea, timidă deocamdată, a rândurilor lor între olaltă. Ei publică așa numitele »Actele înfrățirii« lor, adică răspunsurile celorlalte societăți studențești teologice, dela Sibiu, Caransebeș și chiar Cernăuți, cu cari își schimbau reciproc procesele verbale ale ședințelor lor, spre a se informa unii dela alții. În sufletul lor migea ideea unei uniuni studențești, rezervată zilelor de mai apoi s'a vadă realizându-se.

Pot să remarc și încă foarte bucuros și cu bun temei, un vădit interes și pentru problema istoriografiei românești și bisericești, cum

a fost seria de trei numere, în cari a fost reprodusă biografia mitropolitului nostru Sava Brancovici, după istoricii sârbești, necunoscuți nouă până atunci.

În două rânduri se ocupă »Speranța« în același prim an și de o problemă curentă de pe atunci, a Românilor Maramureșeni uniți, cari se îndreaptă către mitropolitul Șaguna, pentru a-i primi în ortodoxie, ca astfel să scape de urgia episcopului rutean unit dela Muncaciu. Cei ce solicitau aceasta primire la ortodoxie erau, între alții, Ioan Tiple jude cercual și Vasile Manu, jurat comunal.

Dar »teologii« nostri, cari își ziceau numai »români«, mai aruncau privirea și peste frontiera de atunci a Carpaților. Astfel, în nr. 10 al revistei, se scrie pe două pagini despre un prânz, pe care-l dăduse principele Carol de atunci, în toamna anului 1868. Făceau deci și puținică politică, deși revista lor nu era politică și nu depusese obișnuita cauțiune politică.

Vom reproduce aceasta notă de atunci: »În luna noemvre a. tr. (1868), Carol, principele României, și-a compus un ministeriu nou. Brătianu a declarat că, deși ar fi mare diferență în principii, e gata a-l sprijini din patriotism și din alipire către principele domnitor. Carol, voind a da spresiune bucuriei escate din împăcarea partitelor, a aranjat o petrecere, la care a invitat pe ministrii vechi și noi...« Impărtașim aci — zice »Speranța« — notările unui martore ocular... În mijlocul salei stătea Dem. Ghica, noul ministru președinte, conversând cu antecesorul său Brătianu... Brătianu în esterior, e plăcut, așa zicând atrăgător: — nimenea nu ar presupune că acest bărbat de însușități modeste, amicale și nobile, să fie conducătorul democrației celei mai liberale, în contra căruia mai toate cabinetele s'au fost înverșunat. Amicul său Constantin Rosetti, redactorul ziarului mai poporal, în esteriorul său nu lasă nici o observare, ce ar presupune un democrat roșu în înțelesul conceptelor noastre... În jurul acestor trei persoane descrise se învârtesc foștii ministri... (Apoi Carol, principele) cu cea mai mare afabilitate cuprinde pe toți cei prezenți și fieștecărui știe spune ceva plăcut...«

Iată, nota, așa de românească — pe lângă laturca religioasă și bisericească a problemelor, cari preocupau pe tinerii nostri teologi de acum șase decenii și mai bine.

Și totuși nu li fu sortit să poată continua revista în anul următor. D'abia că obținură numai 106 abonați, cu câte 4 florinți de abonat. Astfel, sistară apariția revistei cu începerea anului 1870, pentru o durată de un an, până nu li eși în cale cetățeanu arădan Gheorghe Dogariu, asesor consistorial, care le dăruie zece acțiuni dela banca »Transilvania«.

Astfel în Ianuarie 1871, revista își reia

aparitia, tot ca organ al societății de lectură a teologilor, diriguță de studenți și ca organ de publicitate și pentru oficioasele eparhiei. In »programa« revistei, se adaugă două lucruri: stăruințele ce vor desvolta pentru apărarea autonomiei și constituției bisericești, și că-și vor face »observările« și »in unele și altele cauze decizătoare asupra prosperării noastre religioase«, ca niște »plivitori barem cât de mici in via Domnului«.

Să-i vedem deci cum se înșirue la »plivit« și cine erau acești »plivitori«?

Primul redactor, dela 1869 al »Speranței«, fu teologul *Constantin Gurban*, pecând era in anul al treilea de studiu; — acelaș, care in anul 1870, toamna, ajunge profesor suplinitor de teologie, o forță a revistei și in anul ei al doilea de viață; protopop mai apoi și după aceea director al institutului teologic pe o scurtă vreme, apoi deputat in camera ungu-rească și protopop și asesor consistorial extern până la sfârșitul vieții sale.

In al doilea an se remarcă la redacție teologul de curs III. *Gherasim Serbu*, notar comunal mai apoi și după aceea asesor referent episcopesc in Consistor. După dânsul, ajunge redactor teologul de curs III. *Mihai Sturza*, vrednic preot de mai apoi, la Șepreus, și care ceva mai târziu, pusese in coloanele organului oficial al diecezei, chestia căsătoriei a doua a preoților, pentru care milita 1).

Iar la sfârșitul anului, redacția fu îndreptată, unei puternice personalități in tre studenți, clericului de anul II. *Vincentiu Mangra*.

Prestațiile din acest an ale »Speranței« erau și mai remarcabile. Insași revista era înfățișată atunci (in nr. 23) ca »*barcela ideilor tinerimei clericale*« dela acest institut.

Constantin Gurbanu, acum profesor suplinitor, dela început se ocupă de »cheia înaintării«, din prilejul unui raport al ministerului ungar de culte și instrucție privitor la învățământ. Și nici el nu intrelasă de a privi peste frontiera Carpaților, pentru a face o comparație. El constată, in comparație cu unghurii, că »frații de peste Carpați ne întind o dulce mângâiere, când îi vedem pe calea învățământului, atât de repede înaintând. Ei au înființat, înainte de aceasta cu 5 ani, o societate pentru învățatura poporului român«, împărțită in mai multe secțiuni județene, dirijate însă dela *București* (Nr. 2 pag. 11).

Deja in al treilea nr. al revistei, redactorul student *Mihai Sturza* face observări »modeste« referitoare la organismul bisericii noastre. Până și studenții aveau atunci, curajul opiniei proprii accentuând, că »... chiar din partea veneratului Sinod eparhial nu vedem a

se observa pe deplin, in pertractări și in decideri, sfera de competență, chiar nici acolo, unde aceasta sferă este precizată«. Era adeca vorba de chestia calificației aspiranților la preoție, de a fi primiți numai cu 8 clase secundare (nr. 4 pag. 25).

Se mai ocupa revista »Speranța« și de alte chestii curente bisericești de actualitate, cum erau: reducerea parohiilor și îmbunătățirea stării preotești (nr. 6), — și tot pe vremea redactorului *M. Sturza*, intră in coloanele »Speranței« chestiunea privitoare la despărțirea ierarhică de către sârbi (nr. 14; 15 etc). Pe lângă chestiile profesionale și bisericești din revistă, apare acum, in »foișoara« ei, *Ioan Slavici*, scriind despre »Creșterea... junelor (fetelor) române« (Nr. 8); mai apoi Nr. 10, despre Școala noastră, care trebuie să fie confesională, in contrast cu cea comunală și de stat, pe care o voiau unghurii.

Revista studentească dela Arad, in care se făceau și publicările oficiale ale eparhiei, in tre cari și o vestită împotrivire a Sinodului eparhial către ministerul unghuresc, căruia îi solicită o subvenție de stat, potrivită, pe atunci și acte de aceste se publicau, zie: revista »Speranța« avertizează (in nr. 17, la pag. 139) pe »domnii asesori cari au onoarea de a fi membri in comisiunea examinătoare« (la examenul de calificație preotească) să fie mai punctuali la asemenea cazuri«.

Asesorii, adeca, înainte cărora se făceau examenele de calificație preotească, nu se prezentau regulat la datorie, din care pricină sufereau, și cheltuiau zădarnic, candidații.

Lui Mihai Sturza, care acum terminând școala teologică, se desfăcea de redacție, îi urmează dela 1 Oct. 1871 studentul de anul II. la teologie *Vicențiu*, mai apoi in călugărie *Vasilie Mangra*.

Sub impulsul și conducerea acestuia »Speranța« sporește in fond și in formă prestațiile sale gazetărești.

Pe lângă problemele bisericești și culturale se adaugă și probleme de istorie bisericească cu articole ca acele despre mitropolitul *Maxim* al Munteniei din neam de domnitori sârbi (Nr. 19, Nr. 20).

Redactorului acestuia nu-i sunt de ajuns problemele bisericești curente, ci-l preocupă și ideia despre »necesitatea reuniunilor religioase peste tot« (Nr. 21), cari, cum vedem, d'abia azi au ajuns să formeze problemă curentă in Biserica noastră. Dânsul privește și mai din adins peste frontiera Carpaților și se ocupă de starea bisericii in România. Are cuvinte precise și grele despre unele stări regretabile când constată că »in România liberă... preoții... nu sunt priviți decât de niște heloți de jucăria unor oameni profani«. Și se revoltă pentru cazul preotului *Grigorie Musceleanu*, redactorul revistei »Biserica Română«, care

1) A fost tatăl medicului prof. univ. Dr. *Marius Sturza*. La 1883, ca deputat in sinodul eparh., a propus strângerea materialului necesar și prelucrarea lui, pentru a ne avea istoria eparhiei Aradului.

fusese destituit de ministerul cultelor din funcțiunea de preot, pentru că în revista sa apăraseră drepturile bisericești (Nr. 23 pag. 182).

Imediat în numărul următor revista (Nr. 24 pag. 190) pășește hotărât alături de partizanii din Bucovina ai lui A. Șaguna, cari în »stările deplorabile« de acolo, »vor ști delătura stricăciunea ierarhică ce prepară acest episcop de 36 ani încoaci în biserica din Bucovina«. Era vorba de episcopul Hacman, un potrivnic al acțiunii de desrobire și organizare bisericească inițiată de Șaguna.

Revista »Speranța«, în tinereasca sa pornire de a căuta adevărul și de a-i privi în față, ajunge și la polemici până și cu unul din asesorii referenți ai Consistorului. Discuția contradictorie se purta în legătură cu referentul școlar Gh. Crăciunescu și cu măsurile consistoriale propuse de dânsul, pentru înlăturarea alor cinci învățători, între cari și bătrâni cu familie, cari astfel rămăneau fără pâine. Nu ne interesează substratul litigiului, ci altceva: referentul învinuit se justificase în coloanele gazetei »Albina«, iar combaterea justificării sale se face de către parohul și asesor consistorial Ioan Domșa dela Seceani în organul studentesc, care era și monitor al Eparhiei.

Dar alt moment și mai ponderos este acela, că polemica se poartă cu mijloace urbane — în fond și în formă — pornind dela vorba lui Lessing, că oamenii nici până astăzi nu s'ar fi învoit în nimica, dacă nici când nu s'ar fi certat între sine despre ceva. »Să ne certăm dară și disputăm, decâteori vom observa neadevărul... să ne disputăm dacă avem cauze pentru ce, și dacă sperăm că prin disputa noastră vă dobândi dreptatea...«

Polemica, deci, încă intrase în coloanele revistei studentești dela Arad (»Speranța« Nr. 23, 24), determinată de principiul adevărului și dreptății, chiar și când era vorba de actele oficialității bisericești eparhiale.

Prestațiile revistei studentești au atras asupra ei și atenția mitropolitului Andrei Șaguna tocmai în aceasta fază din viața revistei. Mitropolitul ținea să încurajeze revista, prin aceea, că la 22 Noemvrie 1871 exprima episcopului dela Arad, cu adresa oficială Nr. 337/1871, »complăcerea« sa către redacția »Speranței« și trimitea totodată redactorului Vinc. Mangra și preotului paroh Ioan Domșa — care trecuse dela unieți și era un condeiu remarcabil și el — și »corespondenților« revistei o seamă din lucrările sale (Speranța Nr. 23).

Dar cuvântul înțelegător al mitropolitului A. Șaguna nu se oprește numai la acest act de apreciere personală a redactorului și colaboratorilor săi, ci merge mai departe. La 1 Dec. adică dă o circulară (Nr. 337/1871) către părinții protopopi și administratori protopopești din arhidieceza Sibiului — ea e publicată și în »Speranța« Nr. 24 — în care mitropolitul

laudă acest organ al »teologilor români de religia noastră din Arad« pentru că »lățește cunoștințe temenice, de care clerul și cărturarii noștri pot înavuți științele lor bisericești și școlare și cele istorice ale dezvoltării bisericești noastre celei mult cercate...« Și deoarece mitropolitul vede, că aceasta revistă »înainteză (promovează) pe terenul bisericesc unitatea (unitatea) duhului întru legătura păcii și a bunei înțelegeri«, de aceea recomandă aceasta revistă bisericească: »ca să țină foaia aceasta și să facă pe cărturari și pe învățătorii noștri se prenumere la ea«.

În ciuda acestei aprecieri și încurajări însă, studenții teologi dela Arad trebuiră să-și înfășoare steagul. La mijloc erau întâi de toate dificultăți financiare. Deja la 1 Decemvrie (1871) revista își amenința »abonații«, până și pe cei de pe semestrul prim al anului, că de nu vor plăti abonamentul îi va de gol cu numele (Nr. 23 pag. 187). Se vede că abonamentele restante nu au intrat, căci de ar fi fost încasate, revista și-ar fi continuat apariția.

Dar în aceeași vreme autoritatea eparhială încă trebuie să fi simțit jena de a nu avea organul său propriu și de a se folosi pe mai departe de »Speranța« studenților săi, avizați ei de a lua lumină din lumina superiorilor lor. De aceea încă în ședința dela 13 Decemvrie a Consistorului s'a autorizat o comisie din trei asesori consistoriali (Vicențiu Babeș, Ioan P. Desseanu și Iosif Goldiș) să pregătească un elaborat în vederea înființării, deja cu anul nou ce era în prag (1872), a unui »organ oficios«.

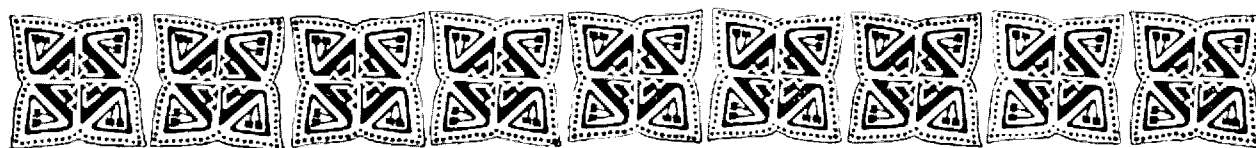
Noul organ care putu fi înființat d'abia în August al aceluiaș an, — până la care dată, după încetarea silită a »Speranței« lumea românească de aici a rămas fără gazetă locală, — își luă numirea expresivă »Lumina« și fu încredințată, ca redactor, asesorului referent școlar din Consistor, Gheorghe Popa.

Cu alt prilej vom putea să ne ocupăm și de această revistă ce a trăit schimbându-și redactorul, până în vara anului 1875. De aici urmează iarăși o pauză până la sfârșitul lunii Ianuarie 1877, când apare noul organ existent și azi, »Biserica și Școala«.

Incheiem aceste lămuriri de ordin istoric-cultural și bisericesc, cu bine meritata laudă pentru generația de »teologi români dela Arad« de acum șase decenii trecute, și cu pioasă recunoștință pentru atâția lucrători culturali, cari s'au ridicat din răsădul însuflețirii și curajului celor de atunci și și-au început binecuvântata muncă de condeiu și și-au făcut ucenicia atitudinii drepte și neșovăitoare, în coloanele revistei studentești »Speranța«.

»Vivant sequentes«!

GH. CIUHANDU.

Bătrânul mag

Pe câmpul lără drumuri pornit-am de cu zori,
 Cu târnăcopu'n spate și-un plan la subțiori . . . .
 Eu . . . săturat de buchea cărții și'n miezul lucrurilor psalt
 Să știricesc prin țară, țărâmul celălalt,
 Cu pasărea măiastră . . . .
 Duceam cu mine și-o colivie albastră . .
 Iar ca să trec hotarul dintre Real și Vis
 Pașaportul mi-l vizase chiar Maeterlinck Maurice.
 În țara Noptii ușă deschis-am tainelor
 C'o țară de aghiazmă și iarba fiarelor.

Și ani cu ani mi-au măsurat cărarea . . . .
 Și rană după rană brăzdat-au în mine disperarea . . .
 Adesea târnăcopul sub dune de nisip
 Sub straturi de piatră și cirip,
 Mi-a desgropat plecarea !
 Și când și când, în miez de vară
 Pe șesul nestârșit și neschimbat de țară,
 În apele înșelătoare cu irizări cromate
 Se oglindeau aeeva palaturi termecate . . . . .

Când am ajuns cu barba să-mi impletesc pășitul
 Întorsu-mi-am cărarea unde mi-am fost pus pornitul.
 Acuma se închină la mine întreg satul ;
 Mă cred că'n mine împăcat-am pe Dumnezeu cu Necuratul ;
 Că știu să'mpart în patru firul . . . . .
 Ce zellemea !!!
 Din lung și latul lumii, eu am cules doar „Souvenirul“ ;
 Și râd și plâng ades sub capă,
 Căci, vai! din taina lumii n'am prins decât abea
 O stea,
 Intr'un ulcior cu apă!

MARCEL OLINESCU.

INTRODUCERE

la cercetare asupra Intellectului Omeneasc.

de : DAVID HUME.

Filosofia morală (moral philosophy) sau știința despre natura omenească poate fi tratată după două metode deosebite; ambele au meritul lor propriu și pot contribui la distracție, învățatură și îndreptarea oamenilor. Una consideră pe om ca născut pentru muncă în primul rând și influențat în hotărârile sale de gust și sentiment, căutând anumite lucruri și evitând altele, conform valorii pe care ele par s'o aibă și după lumina în care se prezintă. Deoarece virtutea se consideră ca cel mai prețios din toate lucrurile, filosofii acestei clase o descriu în cele mai amabile culori, folosindu-se de tot ajutorul poeziei și elocinței și discutând subiectul într'un fel ușor și invederat, ceea ce place foarte mult imaginațiunii și evoacă o mulțime de sentimente. Ei aleg din viața zilnică cele mai izbitoare exemple și cazuri, pun într'un contrast vădit caracterele opuse și atrăgându-ne spre calea virtuții prin aspectul gloriei și al fericirii, dirijează pașii noștri pe această cărare prin cele mai sănătoase reguli și cele mai ilustre exemple. Ei fac să simțim diferența dintre viciu și virtute, ei excită și orânduiesc sentimentele noastre, și dacă pot evoca în sufletul nostru iubirea probității și a onoarei adevărate, atunci cred că au ajuns la ținta tuturor străduințelor lor.

A doua specie de filosofi cari văd pe om mai mult în lumina unei ființe cugetătoare decât lucrătoare, își dau mai multă silință de a dezvolta intelectul lui decât a-i îmbunătăți moravurile. Ei consideră firea omenească ca subiect al meditațiunilor filosofice și fac asupra ei cercetări minuțioase ca să afle acele principii ce ne cărmuesc intelectul, excită sentimentele noastre și ne pun în stare de a aproba sau desaproba obiecte, acțiuni sau moravuri. După părerea lor toată știința merită reproșul că filosofia încă n'a putut stabili, fără contradicție, fundamentele moralei, gândirii, și ale judecăților estetice și e nevoită a discuta mereu problemele despre adevăr și fals, viciu și virtute, frumuseță și diformitate, fără a fi în stare de a determina izvoarele acestor distincțiuni. Când dâșii încearcă această lucrare grea, nu se lasă intimidăți de nici o dificultate,

și pornind dela cazuri concrete la principii generale trec cu cercetările lor la principii mai generale și nu se opresc până ce n'au ajuns la acele principii primordiale la care orice știință și curiozitate omenească trebuie să se oprească. Deși speculațiunile lor apar abstracte și chiar grele de înțeles pentru mulțimea mare de cititori, dâșii aspiră aprobarea oamenilor învățați și înțelepți, socotindu-se răsplătiți în-deajuns pentru munca lor de o viață întreagă, dacă pot descoperi unele adevăruri ascunse ce contribuie la instruirea urmașilor.

E sigur că în general filosofia ușoară și obișnuită va avea totdeauna precădere față de cea exactă și complicată, fiindcă e considerată de mulți nu numai ca mai plăcută, ci și ca mai folositoare decât cealaltă. Căci această filosofie pătrunde mai mult în viața zilnică, modelează inima și sentimentele, discută principiile acțiunilor, îmbunătățește moravurile oamenilor și îi duce mai aproape de acel model al perfecțiunii pe care o descrie. Filosofia complicată însă, bazându-se pe un fel de gândire care nu poate pătrunde în viața practică, se distramă când filosoful iese din umbră la lumina zilei, așa că principiile acestei filosofii nu pot avea nici o înrăurire asupra purtării și moravurilor noastre. Sentimentele inimei noastre, mișcarea pasiunilor și vehemența afectelor distrug toate concluziunile aceste filosofii, așa că cel mai profund gânditor e redus la rangul unui simplu plebeu.

Trebuie recunoscut și faptul că filosofia ușoară și-a câștigat cel mai durabil și cel mai îndreptățit renume și că, după cum se pare, filosofia abstractă s'a bucurat până și în zilele de azi numai de o reputație momentană în urma unui capriciu sau a ignoranței contemporanilor: dar n'a putut menține renumele său nici la urmașii mai imparțiali. Un filosof profund poate ușor face greșeli în cugetările sale subtile, și o greșală e necesarmente izvorul altora, fiindcă filosoful continuă deducerile sale și nu se abține de la nici o concluziune, chiar dacă apare ciudată sau e în contradicție cu opinia generală. Un filosof însă care vrea să ne descrie numai bunul simț al oamenilor în

BUSTUL REGELUI FERDINAND I. AL ROMÂNIEI
DE
SCULPTORUL ROMULUS LADEA

culori mai frumoase și atrăgătoare, nu merge mai departe, dacă din întâmplare cade în erori, ei consultând iarăși bunul simț și sentimentele naturale ale sufletului, se întoarce la calea dreaptă și se ferește de iluziuni primejdioase. Faima lui Cicero e încă vie, dar aceea a lui Aristotel a decăzut cu totul. Numele lui La Bruyère s'a răspândit peste ocean și reputația lui se menține încă, iar gloria lui Malebranche e mărginită la națiunea și veacul său. Și Addison va fi citit poate cu plăcere și atunci, când Locke va fi uitat pe deplin.

Filosoful propriu zis e un caracter care în general nu-i bine primit, fiindcă se presupune că nu contribuie la avantajile și plăcerile societății; căci dânsul trăiește izolat, fără comunicație cu ceilalți oameni și adâncit în principii și noțiuni cari sunt tot așa de străine concepției celorlalți. Pe de altă parte însă ignoranțul e cel mai desconsiderat om; căci într'o epocă și la o națiune la care științele sunt în floare, nimic nu-i considerat ca un semn mai sigur al unui suflet necultivat (illiberal) decât lipsa de gust pentru acele ocupațiuni nobile. Cel mai desăvârșit caracter însă se presupune că e între aceste două extreme: el posedă acelaș gust pentru cărți ca și pentru cerințele societății și afaceri, păstrează în discuții aceea exactitate și delicateță care se naște dintr'o cultură superioară, iar în chestii de afaceri dovedește aceea probitate și precizie care e rezultatul natural al unei filosofii adevărate.

Pentru a cultiva și răspândi asemenea caractere desăvârșite, nimic nu poate fi mai folositor decât opere scrise într'un stil ușor care nu e prea mult îndepărtat de viața reală și a căror înțelegere nu depinde de adâncire mentală sau reculegere, redând omenirii pe studiatii plini de sentimente nobile și principii înțelepte ce sunt aplicabile în orice condițiune a vieții omenești. Prin asemenea opere virtutea devine amabilă, știința plăcută, societatea instructivă și retragerea distractivă. Omul e o ființă înzestrată cu rațiune; ca atare primește dela știință propria sa hrană și nutriment. Dar așa de limitat e intelectul omeneș, încât puțină satisfacție se poate aștepta de la el, mai ales în ceea ce privește extensiunea sau certitudinea achizițiilor sale științifice. Omul e și o ființă sociabilă, dar nu totdeauna își poate găsi o societate plăcută și amuzantă și nu poate menține totdeauna dispoziția bună pentru ea. Omul e în fine și o ființă activă, și prin această însușire precum și în urma necesităților dife-

rite ale vieții sale trebuie să se ocupe de afaceri. Sufletul însă are nevoie și de odihnă și nu poate suporta osteneală și activitate neîntre-ruptă. Se pare că natura a stabilit un fel de viață mixtă ca cea mai potrivită genului omeneș, dându-i par'că sfaturi secrete să nu îngăduie prea mult nici uneia din inclinațiunile sale, ca să nu devină incapabil pentru celelalte ocupațiuni și plăceri. »Să satisfaci pasiunea ta pentru știință«, zice ea, »dar știința ta să fie omenească și să aibă un raport direct cu viața și societatea. Eu îți interzic meditațiuni încurcate și cercetări aprofundate și te voi pedepsi în mod sever atât cu melancolia tristă ce o provoacă aceste meditațiuni, cât și cu nesiguranța veșnică în care ele te incurcă și cu o primire rece pe care pretinsele tale descoperiri o vor întâmpina, când sunt comunicate. Fii un filosof, dar cu toată filosofia ta, fii și un om«.

Dacă oamenii în general s'ar mulțumi să prefere filosofia ușoară celei abstracte și profunde și n'ar critica sau disprețui pe cea din urmă, atunci ne-am putea ușor împăca cu această concepție generală, și fiecare s'ar bucura de gustul și sentimentele sale fără nici o opoziție. Deoarece însă lucrurile adeseori ajung chiar până la respingerea absolută a tuturor meditațiunilor profunde sau a ceea ce în general se numește metafizică, vom încerca să examinăm ceea ce cu drept se poate expune în favoarea ei.

Putem începe cu constatarea că un avantaj considerabil ce rezultă din filosofia exactă și abstractă, constă în sprijinul pe care-l dă filosofiei ușoare și populare: căci fără acest sprijin cea din urmă n'ar putea niciodată să ajungă la un grad suficient de exactitate a părerilor, principilor și raționamentelor sale. Toată literatura frumoasă nu-i altceva decât imagini ale vieții omenești în diferitele sale atitudini și situațiuni: ele ne provoacă diferite sentimente de laudă sau dojană, admirațiune sau răs, după calitatea obiectelor pe care ni le înfățișează. Un artist deci trebuie să reușească mai bine în întreprinderea sa, dacă pe lângă gustul său fin și mintea sa ageră, posedă și o cunoaștere precisă despre structura noastră internă, acțiunile intelectului, efectele pasiunilor și despre diferitele specii de sentimente, prin care virtutea se deosebește de viciu. Oricât de ostentive ar fi aceste cercetări aprofundate, într'o măsură oarecare sunt totuși necesare pentru cei cari vor să descrie cu suc-

ces fenomenele exterioare și irvederate ale vieții și moravurilor. Anatomistul ne arată cele mai urâte și neplăcute lucruri: dar știința sa e folositoare pictorului, chiar dacă pictează o Venus sau o Helenă. Când dânsul întrebuințează culorile cele mai bogate ale artei sale și da figurilor sale atitudinile cele mai grațioase și fermecătoare, trebuie totodată să-și îndrepte atențiunea spre structura intrinsecă a corpului omenesc, pozițiunea mușchilor, structura oaselor și funcțiunea și forma fiecărei părți sau organ. În orice caz preciziunea servește frumuseței și judecata dreaptă servește sentimentelor nobile. În zadar am lăuda în mod exagerat un lucru, disprețuind pe celălalt.

Pe lângă cele amintite putem observa la orice artă și profesiune, chiar la acelea care privesc foarte mult viața practică, că simțul de exactitate le face mai perfecte și mai folositoare intereselor sociale. Un filosof poate să se abțină de la afaceri, dar dacă geniul filosofiei e cultivat de mulți, el trebuie să se răspândească treptat printre toate societățile și să producă acea exactitate în fiecare artă și vocație. Astfel bărbatul de Stat va împărți și echilibra puterile cu mai multă prevedere și iscusință, judecătorul va aplica mai multă metodă și principii mai clare în argumentările

sale, și generalul va proceda cu mai multă regularitate în disciplina sa și cu mai multă precauțiune în planurile și operațiunile sale. Stabilitatea guvernelor moderne față de cele vechi a progresat și probabil va progresa încă în același grad ca și filosofia modernă.

Dacă din acest studiu nu s'ar putea obține un alt avantaj decât satisfacerea unei curiozități inocente, nici asta n'ar trebui disprețuit, fiindcă formează un adaos la acele plăceri sigure și nevinovate care sunt datorate geniului omenesc. Calea vieții cea mai plăcută și nevătămătoare duce prin aleele științei și învățaturii, și cel ce poate înlătura piedicile de pe această cale sau să deschidă perspective noi, trebuie apreciat ca un binefăcător al omenirii. Cu toate că aceste cercetări par grele și obositoare, totuși există unele suflete care sunt înzestrate ca și unele corpuri cu o sănătate puternică și înflorită și cer lucrări grele, fiindcă își găsesc plăcerea lor în aceea ce oamenii în general consideră ca povară și osteneală. Obscuritatea e într'adevăr tot așa de neplecută sufletului ca și ochilor; dar a scoate lumina din această obscuritate, oricum ar fi munca pentru acest scop, trebuie neapărat să fie o mare plăcere.

Trad. din engleză de: Prof. S. Katz.

ORAȘ NOU

*Orașul nou, zidit din temelie,
Imi dăruiește'n calea mea, pe străzi pavate,
La dreapta și la stânga, noi palate
Clădite pentru o vecie.*

*Și prin balcoanele cu plante-agățătoare
Vor sta femei și blonde și brunete,
A căror fine, mlădioase siluete
S'or imbrăca în haine noi, de sărbătoare.*

*Prin parcuri presărate cu flori și cu alei,
Perechi s'or strecura'n amurguri noi
Șoptind în forme noi, în câte doi,
Că ea va fi a lui și el va fi a ei...*

*Iar eu, în vid, cum trec în astă seară
Măntreb, cu fruntea increșită,
Pe unde? Și în care colț pitită
Imi voi găsi mansarda solitară.*

PETRE PASCU.

SPRE UN REGIONALISM CULTURAL

II*)

(Un apel pentru o reunire a intelectualităților arădane.)

Constatarea inferiorității aportului cultural prezent al Aradului, față de cel al înaintașilor noștri, nu implică în sine și recunoașterea unui pauperism intelectual. Din contra, împrăștiati în diferite societăți culturale — în majoritate inactive — sau izolate într'o singularizare voită, dar neproductivă — datorite în mare parte intrigăriei provinciale și mizeriilor amicilor — personalitățile noastre culturale — sau intelighența cum i se spunea atât de plastic în trecut — se risipesc în acțiuni mărunte, bucătăresc inutil niște statute fără viață sau veștează egoist și mulțumit în detrimentul și al lor și al culturii.

Poate nu e de prisos reînșirarea argumentelor pentru strângerea într'un singur mănunchiu a tuturor personalităților intelectuale, spre inviorarea culturală a faimei trecutei culturi arădane. Întărirea voită și exagerată a culturii minoritare din aceste părți, tocmai pentru a aduce apă la moara revizionismului, inferioritatea numerică a ziarelor (7 cotidiene ungurești față de 2 românești) a revistelor și a societăților culturale ungurești față de cele românești, ar fi poate de ajuns să redeștepte în sufletele personalităților culturale din Arad, vechiul spirit de luptă al pionierilor noștri culturali.

O strângere a forțelor culturale constructive e însă cu atât mai dorită în Aradul nostru vestic, cu cât astăzi ei au de luptat pe două fronturi. Dacă în lupta de întrecere dintre noi și cultura maghiară, spiritele noastre sunt oțelite prin continuarea unei tradiții, să nu neglijăm că în casa Culturii românești noi nu ne putem prezenta sărăcăcios. Trebuie să ținem seama și de adevărata cultură și de adevărata artă. Și mai ales de cea românească. Să nu uităm însă, că cultura unui popor e cu atât mai reprezentativă, mai durabilă și mai apropiată adevăratului sens al cuvântului, cu cât exprimă mai reliefat caracterele specifice ale fiecărei regiuni. E în deobște cunoscut aportul destul de reliefat al Moldovei (junimiștii „Convorbirilor Literare“, poporanismul „Vieței Românești“) sau mai nou al Olteniei (grupurile Ramurilor, Arhivei Olteniei și Datinei). Dacă în politică regionalismul e dizolvant, în cultură e din contra constructiv; Culturile locale sau regionale sunt pietrele ce ~~înălță~~ înălță construcția integrală a Culturii naționale.

Noi vrem să imprimăm „Hotarului“ un regionalism cultural. Noi nu vrem să ne socotim Arta cu „A“ mare, singura, unica și cea mai bună din cuprinsul țării românești. Nu! Noi vrem — cu singura vanitate ce ne-o mărturisim — ca la înălțarea edificiului Culturii noastre naționale, Aradul să-și aibă partea lui modestă, dar trăinică. Și în acelaș timp Aradul să-și aibă cultura lui.

Deaceia ne-am tăia noi singuri creanga de sub picioare, dacă am mărgini „Hotarul“ numai la cadrele Ateneului Popular. Noi nu suntem bisericuță. Deschidem larg coloanele acestei reviste — pe care o scoatem cu sacrificiul material al

*) Continuare la articolul: „Iară noi, noi epigonii . . .“ publicat în numărul 2.

membrilor Ateneului Popular — oricărei personalități culturale constructive, din orice societate culturală sau bisericuță literară s'ar afla și mai ales acelor persoane, cari s'au izolat în sine, demni, disprețuitori, dar sterili.

Noi ne simțim încorporați Aradului, ori unde ne-ar fi locul nașterii, căci spiritul local nu se capătă prin naștere, ci prin înțelegere și prin identificare spirituală. Topârceanu, unul din cei mai expresivi poeți moldoveni . . . . . e oltean. Eminescu bucovinean. Vidu, cel mai tipic reprezentant al muzicii bănățene e născut în județul Arad. Exemple se pot găsi cu duiumul, atât în literatura noastră cât și'n cea streină.

Cu atât mai mult chemăm la noi pe acei cunoscători ai spiritului, ai specificului și ai trecutului românesc din acest județ și din acest ținut al Crișanei, pe toți cei cari și-au pus pana în slujba unui ideal, unei credinți.

Să nu uităm însă, că noi românii suntem înțelegători, deci iertători și bună gazdă. Am deroga dela firea noastră românească, dacă am închide ușa oricărui strein de regiune și de neam — fie ungur, fie german — care ne-ar cere ospitalitate.

Ori cui vine la noi, îi zicem: Bine-ai venit!

MARCEL OLINESCU.

Taine în adânc

***Apele Crișului duc vremea pe valuri
Spre veac fără semn,
Scăldând umbrele noi de pe maluri
Și gâlgâind vechiu îndemn.***

***Noaptea, când turnuri întinse spre ceruri
Sărută liniști din sbor,
M'apropii pas din sumbre misteruri
Și gând în adâncuri scobor.***

***Ce glas de străbun m'a chemat peste vreme
Pe fărmașul acesta de neam?
Stau destrămat și-l ascult cum geme
Ca rănitul oprit sub geam.***

***Din răni i-au fășnit avânturi rebele
De cuget muribund
Și picurii de sânge, ca pietrele grele,
S'au vârtejii la fund.***

***Vibrează pe argint de tainice strune
Cântec, scrâșnet, suspin,
Și joacă'n vârtoare stălii străbune
Pe umbra căror mă'nchin . . .***

George A. Petre.

OMUL STANDARDIZAT

— Utopic proiect de . . . , reformă socială —

În fond toți oamenii sunt la fel. Dacă acest lucru pare un paradox la prima vedere, studiat mai profund, devine un adevăr irefutabil. Ne găsim tot pe urmele marelui teoretician dela Geneva, pe care-l vom corecta în sensul că, omul nu se naște bun, ci doar om, nici bun, nici rău: o piesă standardă, căreia i s'ar putea da orice utilizare, dacă nu l-ar schimba mediul înconjurător, nu numai societatea.

O privire fugară, aruncată asupra societății, e suficientă să ne arate că, departe de a fi un mozaic de piese standard, ea se prezintă ca o frescă bizară, ce pare să verifice ipoteza lui Leibnitz, că nu există pe tot globul două frunze la fel, totul fiind variat, sau să se învedereze ideile altora, cari susțin că eterogenitatea este o caracteristică a vieții. Zic numai *pare*, pentru că realitatea e alta. Făcând contactul cu Lamarck și Taine, vom găsi și explicația acestei diferențe dintre indivizi: e mediul înconjurător, ambianța. Odată ajunși aici, întrezărim posibilitatea unui acord între cei doi de mai sus și Leibnitz.

»Monada omului, ca și a celorlalte animale, — spune el — e fără uși și fără ferestre, iar omul e un mormânt închis în sine și în el vom găsi fenomenele sociale.» Gândul îmi zboară la un joc din copilărie, când mai mulți inși formau un cerc, iar când unul era surprins sau împins în mijlocul cercului, cel din imediata lui apropiere îi imprina o mișcare într-o anumită direcție, iar el, fără a putea rezista, — împins din toate părțile ca o barcă pe marea furtunoasă, cădea victima tiranilor cari formau cercul.

În afară de mediul propriu zis, cei care schimbă pe om sunt întâmplările, evenimentele ce i-au străbătut viața, cari au dat naștere la anumite deprinderi și au țesut în el o anumită »stofă«, fără ca el să poată rezista. »Voința omului, spunea Vălsan într-o conferință, e un licuriciu care se plimbă singur în imensitatea nopții«. Fixat într'un anumit mediu, de ale cărei influențe vrea să se eschiveze, în mod fatal individul va trebui să sufere influența noului mediu, oricare ar fi el. Ori încotro ar

lua-o licuriciul, el se va zbate zadarnic, fără să poată evada din imensitatea nopții.

Ce influențe anume se exercită asupra individului? Sunt două: mediul și obișnuința. Mediul are un dublu aspect: mediu individual, în care trăește individul considerat și mediu atavic, nume pe care noi l-am dat așa numitei eredități, deoarece ea transmite structura predecesorilor — ei înșiși produsul mediului — și deci în ultima analiză ereditatea e un mediu »sui-generis«, căruia îi zicem atavic.

Mediul individual se manifestă sub forme diverse. Astfel el este influențat de climat, configurația geografică, și producția solului, alimentația, starea materială, etc.

Fiecare zonă de climă produce un tip, iar raportul dintre capacitatea lui de muncă și climă, este invers proporțional: cu cât clima e mai favorabilă, cu atât productivitatea individului este mai mică și invers. Clima, în afară de zonele stabilite pe glob, mai este determinată de altitudine (deosebirea dintre muntean și câmpean, este evidentă), de mări, sau curenți, etc.

În afară de climă, viața individului este strâns legată de formația solului și de productivitatea lui. O expunere magistrală în acest sens găsim în opera dlui H. Sanielevici. Dsa face o intimă legătură între alimentele pe care le consumă un individ sau un popor, și între caracterul și temperamentul său. Astfel Moldoveanul e contemplativ și păsnic, pentru că se hrănește cu fructe și pește; iar Munteanul — și în deosebi Olteanul — e realist, practic și dârz, pentru că trăește cu cepe, tuberculi, ardei și în trecut cu cai sălbatici.

O grupare socială stabilită în aceeași climă, pe un sol egal de productiv, este ea formată din indivizi la fel? Nu, pentru că *posibilitățile de trai* diferă. Cel care trebuie să lupte pentru bucățica de pâine va fi deosebit de cel care trăește din rente. Săracii ca și bogații nu sunt toți la fel de săraci sau de bogați și de aici rezultă noi deosebiri.

În afară de mediul cosmic și fizic, mai este și mediul social. Într'adevăr, cei egali în avere, situați pe același teren, în aceeași climă, nu

sunt toți la fel, pentru că diferă mediul social. Trăind între artiști, vei avea inclinațiuni artistice, după cum fiind între exoroci, vei avea deprinderile lor. Prietini, societatea frecventată, pot distruge și pot înălța. Dușmanii cu cari individul luptă, influențează de-așemenea structura sa. (Funcțiunea creiază organul). Un alt factor de căpetenie în viața individului este creșterea. Un copil crescut în severitate, va fi echilibrat și respectos când ea e dreaptă; va fi un timid și un revoltat când severitatea e tiranică, nedreaptă; va fi ușuratic și vicios, dacă a fost răsfățat.

Familia este chemată la un rol social înalt, dar câți dintre părinți știu să dea o bună creștere cetățenilor de mâine? Când copilul se desprinde din sânul familiei și intră în școală, continuarea greii sarcini îi revine ei și școala are datoria să pregătească oameni, și nu posesori de diplome. Dar oricât de ideală ar fi școala, se poate întâmpla ca părinții, în timpul petrecut de copil în sânul familiei, să dărâme tot ce a clădit școala în el. Pentru înălțurarea acestui rău trebuie să existe un deplin acord între părinți și profesori, fiind nevoie de încrederea acordată. Ori, cum chestiunea întâmpină dificultăți, reluăm pe d. Clopoțel și cerem să se înființeze căminuri, în care copii de a căror educație în familie nu se poate garanta, să-și petreacă și timpul liber. Căminul acesta ar trebui să fie un exemplu de viață model, organizată și raționalizată, iar elevilor să li se dea îndrumări practice și să li se fixeze profesiunea de urmat în viață.

Acesta ar fi mediul individual, sub triplul său aspect: cosmic, fizic și social.

Repercursiunile *mediului atavic*, în structura psihică a individului, deși există, ele pot fi anihilate de mediul individual. Ceiace nu poate fi desființat decât anevoe, este rasa. — Rasa, specificul rasei, se cere respectat și el nu trebuie violat de nimeni. La baza oricăror reforme sociale, trebuie să stea principiul purității naționalităților.

Un alt factor preponderent este *obișnuința*, care stă alături de instincte și atenția tuturor educatorilor, trebuie îndreptată asupra deprinderilor. Marele savant Edison spunea să geniul este 99% transpirație, adică muncă și abia 1% inspirație, și e fapt controlabil oricând că ceea ce unii nu pot face numai prin inteligență, altora le reușește prin muncă. Care profesor n-a întâlnit în decursul carierei sale

elevi mediocri, sau slabi chiar, cari s'au impus mai târziu prin muncă, și elevi inteligenți dar leneși, cari n'au făcut nici o ispravă?. E la mijloc deprinderea și alături de ea, creșterea. Pentru a canaliza deprinderile este nevoie de stimulente și pentru a da stimulente se cere ca școala să se schimbe radical. Ea nu trebuie să terorizeze elevii; să-i împingă la sinucidere, ci trebuie să-i atragă, să-i înălțue, să-i facă să simtă necesitatea unei cât mai intime legături cu ea.

Trăim într'o epocă de civilizație bazată pe diviziunea socială și tehnică a muncii, dat fiind că nu poate fi nimeni omnipotent. Omul e făcut să trăiască într'un cadru strâmt, într'un orizont îngust și o lărgire a sferei de acțiune nu poate fi decât fatală. Cu alte cuvinte, în angrenajul social individul e chemat să îndeplinească un singur rol, pluralitatea de roluri fiind exclusă. Ori în zilele noastre se observă o totală intervertire a rolurilor sociale, pentru că lipsește o specializare. Viața economică e zdruncinată și reclamă imperios, ca fiecare să se găsească la postul său.

Consecvenți ipotezei admise, că omul se naște cu un bagaj egal de facultăți, dar că mediul și obișnuința formează tipurile, va trebui ca educația să înceapă chiar dela naștere, ca astfel să formeze tipuri menite să îndeplinească un anumit rol social. Educația începând dela naștere, nu are de luptat decât cu ereditatea, ceea ce nu apare drept imposibil. S-ar putea înobila și perfecționa omul, creindu-se medii special pregătite, care să dea posibilitatea individului, a se desvolta într'un anumit sens.

Dela naștere — dacă mama e în imposibilitate de-a-și hrăni rodul, — copilul să fie luat și internat într'un astfel de mediu. Mediile trebuiesc alcătuite pe profesii: mediu de mecanici, de comercianți, de oameni, de afaceri, etc. De când începe să gângurească, fătul să se găsească deja în mijlocul mediului, căruia i-a fost destinat. Aici ar fi de dorit să se caute cât mai multe stimulente, cari să-i facă plăcută cariera și tot aici trebuie să facă școala. Se poate face odată cu teoria, filozofie, literatură și știință, cu aplicațiuni în branșa respectivă, după un program care să aibă — ceiace n-au programele noastre — stabilitate. Crescut într'un astfel de mediu, individual se va simți legat toată viața de meseria sa, pentru care va avea competența necesară. În felul acesta fiecare profesiune își va avea poezii, teoreticianii și

practicienii săi, iar drumul spre progres va fi larg deschis. Nu poate fi vorba aici de o stirbire a prestigiului bipedului rațional, deoarece vremurile cer: *luntrașii pe apele tulburi trebuie să dispară.*

Ne dăm perfect de bine seama că în clipa de față această propunere ar intra în cadrul utopiilor, și din această cauză propunem o soluție tranzitorie, aplicabilă și la noi. Să se dea instrucțiuni asupra modului cum trebuie crescuți copiii. Concomitent cu aceasta, să se alcătuiască fișe de profesioni — chestiune preconizată și comentată de d. prof. univ. Ștefănescu—Goangă, — bazate pe principilul muncii raționale (Taylor). Odată întocmite fișele, să se facă analize psihologice asupra tuturor tinerilor și să li se indice cariera de urmat, iar dacă nu are cineva posibilitatea, să i se dea. Bursele au fost suprimate tocmai acum, când e mai mare nevoie de ele. Să se limiteze locurile după numărul posturilor vacante, iar școala să se îngrijească și de plasarea celor căftăniți de ea.

Invățământul primar trebuie făcut în căminuri, după inițiativa dlui Clopoșel, iar scopul lor trebuie să fie nu atât instruirea, cât formarea de caractere. Excroci sunt oameni foarte inteligenți, dar au o singură vină, aceia că sunt excroci și slavă Domnului că noi numai de lipsă de intelectuali nu ne putem plânga. Ne trebuie însă caractere.

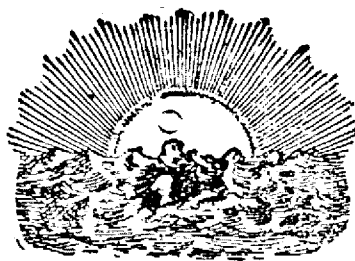
Căminurile nu trebuiesc fondate din obolul comunității, cum spune d. Clopoșel, pentru că ar însemna ca satele sărace să fie private de cultură și în afară de aceasta, în general banii rezultați din colecte, se fac nevăzuți. Țara o duce greu și renunță mai curând la școală decât la viață.

Cei cari n-au făcut nici o școală ce fac?. Rămâne o singură salvare: armata. Armata, mai mult ca oricare altă instituție, implică o reformă grabnică și radicală. Armata trebuie să fie o școală model, ultima sită a analfabetismului, o școală de patriotism, de cinste și de dreptate. În afară de carne de tun, ostașul mai trebuie să fie și un bun cetățean. Scopul armatei se cere a fi altul, decât acela de-a învăța pe soldat să facă instrucție și să tragă cu arma. Aci, nu severitatea draconică a pedepselor trebuie să facă disciplina și educația. Termenul de instrucție și teorie, să fie suspensiv; să se stabilească doar maximul, pentru cei grei de cap, iar ceilalți să facă educație, să lucreze, fiecare la ce se pricepe. Dar pentru acestea se cere schimbarea și înlocuirea imediată a gradaților; începând cu majoritatea subofițerilor. Primenirea cadrelor ar avea darul să restabilească ordinea socială. Sunt atâția bacalaureați, învățători și licențiați, cari ar schimba bucuros cu un plutonier.

Ca încheiere, vom spune și noi copiind pe Tolstoi, că oamenii poartă în ei germenii tuturor calităților și viciilor, dar se manifestă numai unele dintre ele, la unii mai des, la alții mai rar. Totul depinde de circumstanțe, de împrejurări fericite sau nefaste. Există multe valori ascunse, dar ceiace le face să zacă în anonim, e lipsa de stimulente și de posibilități de validare. Să nu ne lăsăm ademeniți de strălucirea bobului de rouă desmerdat de razele soarelui, ci să scormonim gunoiul și să readucem la viață diamantul veritabil.

Am fi fericiți, dacă am vedea pornind de la acest hotar îndepăratat de țară, flacăra salvatoare.

I. V. RACEA.

Pe marginea unei cărți de educație morală.¹⁾

(Continuare și sfârșit.)

— de M. Păun —

Mai mult chiar. Văd în foștii lor dascăli niște șarlatani cari le-au înșelat bunacredința a copilăriei sau, în cel mai bun caz, îi consideră la rândul lor drept niște biete victime, incorigibile în idealismul lor. Pentru că școala îi trimite pe tineri, pe frontul vieții, înarmați cu armele moralei lui Crist, iar viața îi primește cu armele teribile ale unei morale ce nu mai cunoaște Dumnezeu. Pentru că viața nu se lasă cucerită numai de dragul unor frumoase formule de morală divină, învățată în școală. Pentru aceasta se cere ceva mai mult.

Nasc astfel dezaxații, sau inadaptabilii, sau apostolii, sau, în marea majoritate a cazurilor, adaptații. Societatea își recrutează, din acești din urmă, un nou lot de membri, pe care-i asimilează impunându-le legile ei. Munca și bunele intenții ale școlii au fost zadarnice. Lumea este cum este, și suntem *obligați* să fim la fel cu dânsa.

Dar mai este ceva. În situația aceasta, prestigiul școlii și al educației morale este compromis. P. S. S. ar vrea să nu-i lăsăm pe tineri să vadă în viață desmințirea principiilor morale. Să nu-i lăsăm. Dar cum? Cine îi poate orbi până într'atâta? Și admitând, că vom ajunge la acest lucru, nu vor vedea totuși, deîndată ce vor părăsi școala și vor păși în viață?

Se va obiecta în cazul acesta, că școala încă nu a ajuns să formeze caractere morale destul de tari, rezistențe, de granit. Din cauza asta tinerii sunt ingenunchiați de spiritul vremii.

Să fim serioși. Astea sunt vorbe. Cu toții

știm ce curăție sufletească și ce gânduri frumoase ne-au luminat tinerețea când am părăsit școala. Câți din noi mai urmăresc sborul magic al pasării albastre a idealului? Rezistență? Dar rezistența înseamnă în viața de astăzi sinucidere și, în definitiv, trebuie să se înțeleagă, că tineretul vrea să trăiască viața care i s'a dat și la care ține. Nu-i putem pretinde să refuze condițiile impuse de viața socială. Instinctul de conservare îl învață să se adapteze. Dacă se adaptează unor condiții contrare moralei, nu e de vină nici tineretul, nici școala, ci societatea, care este așa cum o denunță Episcopul Grigorie.

Dar atunci, ce este de făcut?

P. S. S. propune ca soluție formarea caracterelor morale la tineri sub aripa religiozității creștine și schițează pentru acest scop un vast plan de activitate educativă, dela școala primară, până la Universitate și armată.

Credem totuși, că soluția este parțială. Pentru că vizează numai formarea tineretului. Or, răul nu vine dela tineret. Răul există în societate. Care trebuie supusă unei severe acțiuni de epurație. Se impune deci o vastă campanie de înfierare și înlăturare a tuturor elementelor dovedite dăunătoare. O campanie la care trebuie să ia parte toți oamenii de bine, toți cei ce sunt recunoscuți ca neîntinate personalități morale. Aceasta, paralel cu acțiunea de creștere a tineretului.

Și nu se poate să nu se ajungă la țărnelor biruinței.

¹⁾ Tineretul României, de dr. Grigorie Gh. Comșa, Episcopul Aradului

Pentru „Clubul Arădan Gloria“

— O inițiativă și un indemn —

A devenit din nou actuală chestiunea aceluia fantomatic și de mult visat club, care să intrunească sub acoperișul său toată suflarea intelectualității arădane. A făcut-o actuală un fapt banal: criza prin care trece singura societate sportivă reprezentativ-românească: Gloria-C. F. R. În dorința de a asigura permanent existența și prosperarea acestei societăți și de-a o pune la adăpost de fluctuațiile pecuniare și de „fedingurile“ avântului capotat prin desinteres, o mână de tineri însuflețiți au încercat zilele acestea să pună echipa românească sub protecția tuturor Românilor din Arad. Și pentru că Arădanii noștri sunt împărțiți în tot felul de cluburi, cercuri, societăți și asociații, avântații tineri au lansat ideea unui „Cerc al Gloriei“ — după modelul demn de imitat al orădanului „Cerc al Crișanei“. — În acest cerc sau club sau asociație — sau ziceți-i cum îi veți zice! — ar urma să intre ca membri, oameni din toate categoriile sociale și din toate profesiunile: clerici și mireni, militari și civili — dela modestul funcționar al cutărei instituțiuni până la înaltul magistrat al justiției sau al reprezentanței poporului, Episcop și General, profesor, inginer, avocat și sublocotenent, — toți cu aceleași drepturi și îndatoriri, toți laolaltă așa cum laolaltă se găesc toți pe terenul sportiv, în zilele mari ale frumoaselor și pline de mândrie întreceri sportive românești aureolate de biruință!

Dar ceea ce este mai demn de remarcat în inițiativa aceasta o constituie faptul că ea urmează să fie așezată pe baze reale, comerciale. Inițiatorii au înțeles să renunțe la liste de subscripție, la chetă, oboluri și „suprasolviri“ primite cu mulțămă —

mutuală sau manifestă! — Odată cu înscrierea individuală ei au înțeles să lanseze un „prospect de emisiune“ a unor acțiuni în valoarea nominală de lei 250, acțiuni ce se vor subscrie ad-libitum de către fiecare membru; capitalul astfel adunat va fi investit cu chibzuială și cu socoteli pur negustorești în întreprinderi lucrative care, pe lângă că vor fi producătoare de venit, vor fi puse la dispoziția acționarilor și membrilor clubului sub formă de: cafenea, restaurant, sală de dans, de joc, etc., în condițiuni cu totul speciale. În felul acesta clubul românesc n-ar mai consta dintr'un registru de membri, un registru chitanțier (cu chitanțele nerupte luni de-arândul) din câteva săli colbăite de vreme cu fotografiile de-ale trecutului atâr-nate la loc de cinste și cu personal de serviciu adormit prin colțuri, — ci ar deveni o realitate vie, mobilă, productivă, creatoare de amicitii, mijitoare de simpatii, zămislitoare de energie...

Imaginați-vă „Cafeneaua orășenească“ cu toate dependențele ei, — (inclusiv actualul „Cerc românesc“), — acest admirabil local situat în inima Aradului, cu minunata perspectivă a întregului bulevard până hăt!.. departe spre gara electrică, închipuți-vă această clădire, — azi închisă, aproape părăsită, — plină de forfotindă și și mișunândă viață românească, accesibilă din zori și până noaptea târziu atât localnicilor cât și vizitatorilor ocazionali, fremătând de vuet și de mișcare! Inchipuți-vă această clădire, infrumusețată pe dinafară și amenajată în interior — loc unic de întâlnire, de afaceri și de petrecere a întregii lumi românești. — Intre Lloyd-ul evreesc, „Crucea albă“ a lui Korniș,

„Dacia“ lui Leipniker. AKE, Hellas și atâtea altele, inchipuiți-vă că s'ar ridica majestos pe ruinele actualei „Cafenele orașenești“ falite și părăginite — clubul nostru, locul nostru de întâlnire și de petrecere, căminul nostru și al tuturor celor din împrejurimi și din depărtări: un bastion al sufletului românesc într'un oraș ce nu se vrea românesc și în care noi toți, neglijenți sau nepăsători, facem prea puțin că să-l vedem românesc.

Vor înțelege oare Românii din Arad, că ei nu au club, că „Város“-ul n-are stăpân și că timpul nu stă în loc?!

Vor înțelege oare că foot-bal-ul românesc de care altădată au fost mândri și care în momentele lui glorioase le-a

inoculat entusiasm și nebănuite satisfacții, — azi, în momente critice pentru el, le oferă prilejul de a-și strânge rândurile și le cere sacrificiul de a se solidariza, salvându-l?!

Vor înțelege oare Românii din Arad, că negustoria și sportul nu sunt nici lucruri de rușine, nici apanagiul exclusiv al străinilor?! Că blazoanele feudalismului de erii și ierarhizările plutocratice de după războiu trebuie puse la naftalină — și că întâietatea se cere azi cucerită prin avântul germinator al colectivității și prin meritul realizării individuale pe teren practic?!

Dacă — da! cu toții în jurul „Gloriei“, cu toții în clubul românesc arădan!

AL. CONSTANTINESCU.

INCEPUT

• *Era pe când zici cocostârci, nici rândunici,
Nu se zăriau plutind în zări,
Căci stolurile lor călătoriau spre calde țări,
Purtând în suflete regretul cuiburilor mici,
Lăsate'n țara mea, în care toamna a sosit...
Era pe când plouau mărunte stelele de brumă
Și-un pelerin cocor, întârziat și ratăcit,
S'a abătut cu sbor domol și gând neprihănit,
La casa'n care am descins ca idol mic de humă,
Din nava lui cu amăgiri de vis semîn.
Și-a stat acolo până s'au golit pocalele cu vin
Și vântul a cântat la geam și sub al toamnei dom,
O melodie ce plângea întunecat cu glas de om.
Apoi s'a'ndreptat și el spre soare vecinic răsărit,
Lăsându-mă cu toamna și cu voi,
Iubite mărturii ale acestui basm de început,
În care primăvara mea e toamnă cu tristeți și ploi
Și toamna mea e primăvară și e scut.
De-aceia nu mă tem de vremi cu locituri de enut
Și nu mă dor durerile de suflet și de lut.*

PETRE BORTOȘ.

Cu ochii plini de soare și nomol,
 Cules pe plaja dela Techirghiol,
 Mă împrăștiu spre zări caniculare
 Căzute'n vid din lumile solare!
 Din drumul răsturnat pe plaja mării,
 Mi-a rămas doar suspinul evocării
 Albastrului de cer împurpurat;
 Când soarele ieșea, grav, la scâldat,
 Să-arunce'n valuri sute de stilette,
 C-apoi, ca raze ultra-violete,
 Să cadă'n noi, — pe plaje răsturnați, —
 Ca pe-un grătar o mie de cărnați!

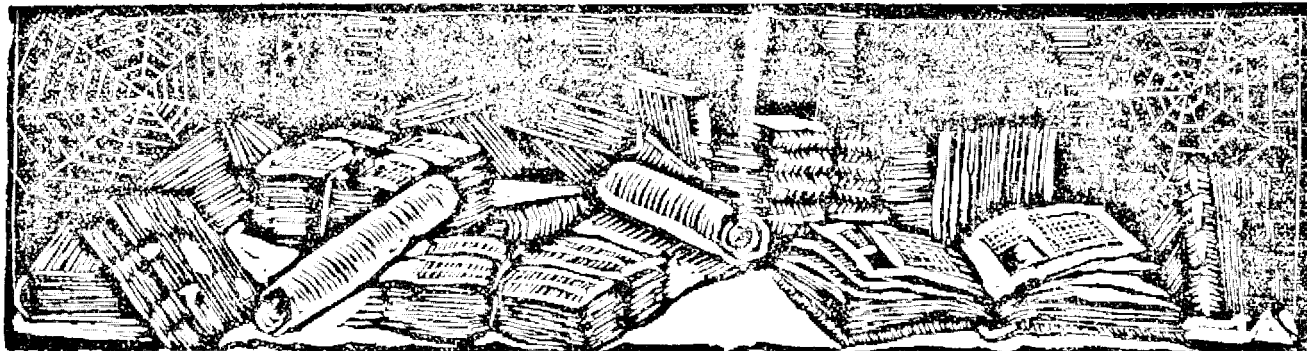
Cu ochii plini de soare, cresc in vid
 Și imiucid
 Săptămănal elanu,
 Cu cronici de Al. O. Teodoreanu!
 De-Arghezi sunt sătul, ca Philippide,
 Cetind cotidian „Efemeride“.
 Răstălmăcind profund pe Crevedia,
 Păduri de păr mi-au invadat chelia;
 Iar „Cartea Nunții“, m-a făcut să zic:
 „Credeam pe autor ceva mai mic!“
 Senzații fistichii imi dă Alan,

Și am ce am cu M. Sebastian,
 Nu doar că scrie prost, ci că prea scrie
 Așa cum rabdă doar biata hârtie!...
 I. Minulescu-mi sună a pustiu,
 Ca un ecou pornit spre „mai târziu“,
 Iar cu Botez păstrez o legătură,
 Decând prin el făcuî literatură!
 (Nu știu in care an, dar spun incet:
 Pe-atunci Stamatiad era... poet!)
 De proza Papadatelor Bengescu,
 Lucia Mantu și Cezar Petrescu,
 M-am vindecat, pe toată dând-o gata,
 După o cură scurtă'n... Căciulata!

Cu ochii plini de soare și nomol,
 Privesc in jurul meu imensul gol
 Și mă crucesc de-așa minunație:
 Corneliu Moldovan și poezie!...
 Când săvârșitu-s'a atăta fără de lege,
 Cu toții, siguri sântem, se'nțelege;
 Că'n anul viitor, va cădea harul,
 Taman peste... Vasile Militaru!...

PAN.

CĂRTI — REVISTE

GEORGE SOFRONIE :

TRATATUL DELA TRIANON

Broșura d-lui profesor G. Sofronie, pe lângă faptul că este foarte argumentat scrisă, este tot atât de binevenită, pentrucă, revizionismul nu poate fi combătut numai cu tirade naționaliste, ci cu dovezi contrarii, armele cele mai eficace.

Tratatul dela Trianon, admirabil comentat de autor, s'a încheiat conform principiului naționalităților și în urma plebiscitului dela 1 Decembrie 1918, ținut la Alba-Iulia, instituit în virtutea dreptului de auto-determinare al popoarelor, celebra formulă lansată de decedatul W. Wilson, fost președintele Statelor—Unite.

La semnarea acestui tratat, Ungaria a renunțat la stăpânirea Ardealului — în schimbul asigurării unui echitabil tratament pentru minoritățile rămase la noi, clauză înscrisă într'un tratat suplimentar pentru protecția acestor minorități. Iar României i s'a consfințit un drept ce-i aparținea de veacuri.

Prin acest tratat s'a creiat o situație juridică nouă, obligatorie pentru părți, deci revizionismul trebuie analizat din acest punct de vedere, spre a-i afirma sau nega temeinicia.

Punctul de reper al revizionismului ar fi, după Ungaria, stipulațiunile articolului 19. din pactul Societății Națiunilor, adecă ideea după care adunarea acestui for ar avea dreptul ca, la intervale mai lungi de timp, să examineze execuția tratatelor și a decide ajustarea sau

desfacerea lor, în cazul când s'ar constata că au devenit periculoase, sau atunci când unele stipulațiuni n'au fost respectate.

Dl. G. Sofronie dovedește că întregul ansamblu al tratatului a fost perfect realizat, iar chestiunea unei eventuale revizuii nu se poate vota decât cu unanimitatea de voturi, dată de adunarea Ligii Națiunilor, însă, România, nu va consimți niciodată să voteze pentru. Cu alte cuvinte, revizuirea tratatului dela Trianon, nu se poate concepe fără asentimentul țării noastre.

Din punct de vedere juridic, Ungaria cere revizuirea tratatului bazată pe următoarele motive: 1. A fost inspirat din ideea de pedeapsă, nu de drept, 2. Au fost ignorate principiile lui Wilson, ne cerându-se asentimentul minorităților maghiare, și 3. Tratatul a prejudicat interesele economice ale Europei.

Pentru a contesta temeinicia acestor argumente, dl. G. Sofronie invoacă articolul 161 al pactului fundamental, prin care Ungaria este declarată vinovată de provocarea războiului mondial, alături de puterile centrale. Tratatul, cu toate acestea acuzațiuni, n'a fost inspirat din ideea unei penalități, ci conform principiului »responsabilității civile«, dedus din daunele cauzate continentului. Desmembrarea Ungariei, declară autorul, se datorește și unui alt principiu înscris în tratat: »dreptul imprescriptibil al națiunilor de a se alipi sta-

tului în care o aceeași națiune este dominantă».

Principiile wilsoniene, deasemenea, n'au fost ignorate. Dl. G. Sofronie ne arată că s'a avut în vedere voința poporului, exprimată prin plebiscitul dela Alba-Iulia, care, firește, nu se putea organiza de națiunea învinsă, pentru că n'ar fi oferit garanții suficiente de libertate. Autorul analizează câteva doctrine privind acest plebiscit, recomandabil atunci când voința

multimii pare îndoelnică și examinează alte cazuri similare, cari toate probează felul cu totul de natură juridică după care s'a semnat tratatul dela Trianon.

În ceea ce privește afirmațiunea că economia europeană a suferit mult pe urma tratatului, dl. G. Sofronie o declară complet neadevărată.

CORNELIU I. CODARCEA:

FRONT ANTIREVISIONIST

Cartea d-lui C. I. Codarcea completează admirabil pe aceea a d-lui George Sofronie, prezentându-ne o serie impresionantă de argumente, toate fiind împotriva atitudinii provocatoare a Ungariei.

Dela început, autorul declară că o chestiune a minorităților va exista întotdeauna. frontierele ne putând fi fixate în mod ideal, dar noi avem drepturi istorice asupra Ardealului și numeric întrecem totalul populației minoritare, astfel că actualele frontiere sunt mult mai aproape de perfecțiune.

Revizionismul este de dată veche. Alături de Ungaria, o seamă de revizionisti există și în alte țări, cum ar fi acei lorzii englezi, despre cari dl. C. I. Codarcea ne spune că n'ar admite revizuirea la coloniile pe care Anglia le stăpânește în mod arbitrar.

În capitolul »argumentul etnic«, autorul ne prezintă câteva cifre statistice, întocmite de unguri prin 1910, din cari reiese că, județele Arad, Bihor, Satu-Mare și Timiș, aveau atunci o populație românească mult mai mare decât ungurească. Aceste județe le reclamă pentru Ungaria lordul Rothermere.

Un revizionist maghiarofil, Fr. Vellani Dionisi, cere pentru Ungaria alte județe ardelenice, populate cu români dela 50—80% față de maghiari. Datele expuse de autor fiind tot din 1910. Unde este atunci »nedreptatea«? — se întreabă dl. Codarcea.

Argumentelor că, orașele ardelenice, sunt populate de minoritari, autorul le răspunde cu două documente din care aflăm cauza acestui fenomen.

Vorbind despre afecțiunea ungarilor față de Italia, dl. Codarcea ropropune o serie de articole din ziarele pestane, scrise în anii 1915

—16, în cari cuvintele »tălhari« și »țigani« abundă. După »Az Ujsag« din 1915, marele D'Annunzio ar fi un »găinar« din Ungaria.

Pentru ca să ne arate până unde merge îndrăzneala Ungariei, autorul ne prezintă niște hărți ale țărilor din apus, rediate altor state până în jurul capitalei, cu mențiunea »Ați accepta voi, o asemenea pace?«. Întrebarea este pusă Italiei, Franței și Angliei, ca și când realipirea Ardealului la România ar fi un act similar cu trecerea regiunilor orașelor Torino, Neapole, sau a Lyon-ului, în stăpânirea Germaniei.

Trecutul faimoasei societăți culturale »Emke« ocupă un capitol interesant în această lucrare.

»Valahimea« s'a bucurat de o largă atențiune din partea acestei societăți, care se preocupa de ideea maghiarizării numelor și stărpirea graiului românesc din Ardeal. Spicuim, dintr'un raport, următoarele cuvinte: »S'a discutat cât de mare nevoie ar fi în Ardeal de o societate de maghiarizare«... Sau altele: Conform punctului 6 al programului nostru de muncă, s'a înființat și la Cluj o comisiune permanentă de maghiarizare de nume«...

Așa se explică faptul că, din anul 1840 până în anul 1910, populația Ungariei a crescut dela 4,812,759—la 10,050,575, cifre luate din tablelele de recensământ maghiare, iar populația românească nu s'a mărit decât cu 700 mii, ne arată dl. Codarcea.

Despre »libertățile« minoritarilor în fosta monarhie, cităm după autor un singur exemplu: La cererea pentru aprobarea unei secțiuni a »Astrei« la Sighet, s'a primit următorul răspuns: »Soc. Astra« își are scopul recunoscut: răspândirea culturii românești. Răspândirea

culturii unui neam strein împiedecă întărirea ideii de stat unitar maghiar», adecă cererea a fost respinsă.

Prin 1913, o trupă teatrală din București intenționa să treacă în Ardeal. »Estilap« din Cluj seria: »Trupa, banda aceasta de derbedei... vine numai să netezească drumul valahilor extremiști. Ce fac la Budapesta cei câțiva... smintiți«?...

Comparați aceste explozii cu tratamentul de care se bucură trupele de teatru maghiare la noi.

În privința libertății învățământului, prelatul I. Meisel, propunea: »Cel care vrea să se instruiască, să poftască să învețe ungurește. Numai astfel se poate avea drepturi cetățenești«.

În restul broșurii, dl. Codarcea vorbește despre pacifismul maghiar de ieri și de azi, reproducând fragmente din discursurile tuturor »pacifiștilor« Ungariei, în frunte cu dl. Betlen și Goemboes.

Lucrarea autorului a fost tipărită cu ocazia congresului foștilor voluntari ai Micii Antante și ai Poloniei, deci, dl. Codarcea, s'a folosit de acest prilej îndemnând conducătorii acestor state să pună bazele unui front anti-revizionist, singurul capabil să zădărnicească tendințele de azi ale Ungariei.

Această broșură o considerăm atât de documentat și obiectiv scrisă, încât credem că ar fi foarte util să fie tradusă în câteva limbi europene și răspândită gratuit.

IOAN POGANA

N. CREVEDIA: Bacalaureatul lui Puiu (editura Cugetarea, lei 50).

N. Crevedia a călcat în literatură cu pi-

ciorul drept. După un debut, înconjurat de misterul cu care l'a lansat Crainicul »Gândirii« și câte-va fragmente dintr'un roman în revista »Azi«, apare deodată pe piața cărții cu două volume: Bacalaureatul lui Puiu și Antologia Epigramii.

Dl. Crevedia pornește de la Caragiale, de la care a moștenit darul de a prinde eroii »sur le vif«, simplitatea stilului și vioiciunea dialogului. Humorul domnului Crevedia e însă cu totul personal. Are savoarea unui măr dulce acrișor. În »Bacalaureatul lui Puiu« ne prezintă cât se poate de sugestiv ciudățeniile comisiilor, intervențiile nesfârșite și inevitabile și mai ales tipul adolescentului nostru sportiv, agnost, fecior de bani gata, trecut prin toate necazurile și bolile lumesti și cu multiple mătuși. Admirabil »Zece Mai«; »Dragoste veche« rustică și tare ca un sân pietros de fată, gâblit într'o seară la coasă.

Dl. Crevedia a călcat hotărât cu piciorul drept.

NEVROZA INSTINCTELOR de Ionel Roda. Un roman ce reliefează însușiri psihologice din partea autorului și tendinți moralizatoare cărții. Autorul pare că pornește de la o idee preconcepțată: aceea a imposibilității prieteniei dintre un băiat și o fată și a sensualismului animalic al »băietanei« studente. E o carte puțin cam pătimasă, dar scrisă cu nerv și indică autorului posibilități de viitoare realizări. Subiectul se învârtă în jurul »prieteniei« tânărului Harry West cu studenta Tatiana. Prietenia se sfârșește cu un viol, iar dragostea cu un foc de revolver.

E un roman promițător.

M. O

REVISTE

»ARHIVELE OLTENIEI«. Anul XII. Mai—August. Insuși numărul anilor existenței o indică ceia ce este: o cetate de străduințe frumoase, un centru de preocupări spirituale, cum numai cetatea Banilor putea să dea. Directorul revistei, d. prof. C. D. Fortunescu continuă să opună dezinteresării culturale de azi, truda sa de fiecă zi, pe care fideli săi colaboratori înțelegându-i-o, contribuiesc număr de număr cu prețioase documentări ale trecutului Olteniei. În numerile 67—68, trimise »Hotarului«, — atenția profesorului Fortunescu dela Craiova ne onorează — paginile »Arhivelor« sunt ocupate cu prețioase studii de specialitate; iscalite de d. M. Stăureanu — »Contribuțiunea Olteniei la răspândirea culturai clasice în Țările Române«; Ioan Donat, cu »Pescăriile vechi

ale Olteniei«; A. M. Pârvolescu, cu »Contribuțiuni la Revoluția dela 1848 din Oltenia. Rolul preotului Radu Șapcă și al altor fețe bisericești în această mișcare«; Ilie Chiriță, cu un minunat studiu despre »Grigorie Brâncoveanu«; Pr. T. Bălășel, cu »Vechi texte găsite prin Oltenia« și D. Tudor, care ocupă 25 de pagini ale revistei, cu principalul capitol intitulat »Oltenia Arheologică«, din care desprindem titlatura capitolelor secundare de: »Antichități creștine la Romula. Noul monumente mithriac dela Romula. Paza Romulei și a împrejurimilor ei. Oltenia Istorică, ca și Oltenia Culturală, ocupă spațiu larg, iar pentru Note și Comunicări, precum și pentru Recenzi, colaboratorii »Arhivelor Olteniei«, dove-

dese perfecte și documentate cunoștințe. Dar pentru opera pe care profesorul C. D. Fortunescu, o face la Craiova, ca demn urmaș al fondatorului ei, mult regretatul dr. Ch. Laugier, ne luăm angajamentul unei expuneri de alt spațiu, decât cel pe care ni-l rezervă rubrica de față, și aceasta o vom face în numărul viitor.

»SOCIETATEA DE MAINE«. An. X. — Iulie—August și Sept. 1933. — Cu numărul triplu, primit la schimb, revista dlui Clopoșel, ne aduce și-o dojană. »Hotarul aduce colaborări prețioase. Am dori-o mai în ritmul vremii și mai tinerească«. — Nu ne mai putem aminti de primele numere ale »Societății de Măine«, dar bănuim că ritmul perfect stabilit de azi și l-a imprimat numai cu timpul. Dacă »S. d. M.«, trece azi pe primul plan al revistelor nu numai din cuprinsul Ardealului, totul se datorește sufletului pus în paginile ei de-un director atât de prețios ca d. I. Clopoșel. În paginile revistei clujene, adevăratul material de specialitate al titlaturii, îl formează numai discuția în jurul problemelor sociale și autorii lor se întrec în expuneri tot mai savante; restul formând cadrul tuturor revistelor, mai mult sau mai puțin culturale. Cuprinsul numărului recent apărut, este format în majoritate din studiul problemelor sociale, ale căror pagini sunt iscălite de dd: Ilie Cristea, Al. Ciura, Traian Herseni, T. Rudu și Ion Th. Ilea. — Ultimul autor de studii sociale, cunoscut nouă numai din versuri, aduce accente de deplină seriozitate în studierea vieții muncitorești din valea Jiului și nu greșim când afirmăm, că d. Ion Clopoșel a regăsit în tânărul Ilea, pana unui alt colaborator de probleme asemănătoare, acela care a fost Ion Mehedințeanu. Restul materialului este iscălit de dd: Prof. Ion Lupăș, dr. N. Bărbulescu, Iosif Schiopul, Ion Tomuța, Ion Dieu—Comănie, dr. Axente Iancu și St. Crișan. Directorul revistei d. I. Clopoșel, deschide rubrica »Actualități«; complectând totalitatea »Discuțiilor și recenziilor«; pentru a ne reapărea în »Actualitatea«, — »Contra birocrăției administrative«, cu pseudonimul cunoscut de Horia Trandafir. Paginile literare ca niciodată mai bogate, cu prea puțin conținut artistic însă.

— »VREMEA«. Revista magazin, de sub direcția dlui Vladimir Al. Donescu, se afișează din număr în număr mai interesantă. Prizând admirabil culoritul zilelor de azi, »Vremea« desprinde cetitorului un interes deosebit, pen-

tru culesul adevărului din litera scrisă. Redactată sub cea mai îngrijită formă literară, revista bucureșteană captează colecționari de spirit corosiv și gust artistic din cel mai ales. Ultimul număr aduce o inofensivă dar usturătoare caricatură a ministrului nostru de finanțe, complectată cu un prim articol, iscălit de d. C. A. Donescu, intitulat »Cu băta, după contribuabil«. Paginile »Viața internațională« și »Economice — Financiare«, sunt redactate cu perfectă documentare a problemelor, iar »Cronica Literară«, iscălită permanent de d. Pomiliu Constantinescu, e tot atât de interesantă ca totdeauna. E o revistă, pe care mărturisim că o așteptăm, și o cetim.

— »ADEVĂRUL LITERAR ȘI ARTISTIC«. Ultimul număr își deschide coloanele cu articolul dlui Paul Zarifopol, adresat dlui G. Călinescu și intitulat »Poezie germană oarecare«. — D. Tudor Arghezi, ocupă două coloane, bine încheiate cu »Fațada«, un imn de slavă închinat palatului »Adevărul«. Reținem din scrisul autorului ultimul aliniat. »Intr'o singură zi colivia uriașă a schelelor a căzut și s-a descoperit fațada: patru brăie verzi, tărcate cu patru brăie galbene și șapte brăie albe. Bucureștii și Sărindarul au cel mai viu, mai neașteptat, mai elastic și mai original monument.

F palatul Adevărul, iscat în 21 de ore; în șase ani deșeleștați din veac, pe minutar odată. »Adevărul Literar și Artistic«, ne face impresia că întârzie să fie ceiace noi așteptam, mai ales în rubrica »Cărți și reviste«, unde nu întâlnim decât păreri asupra cărților streine, sau nici măcar atât. Totuși, din respect pentru cărturarii redacției din strada Sărindar, avem încă răbdarea în nădejdiile puse; fiind tot odată și revista Capitalei cu cei XII. ani de existență impliniți. Ne dăm seama că pretențiile noastre nu impresionează o redacție, ca a »A. L. și A.«, dar tocmai acest permanent dispreț aduce în zvonul public ecouri nu dintre cele mai laudabile pentru tirajul multora dintre revistele noastre. Și iarăși suntem nevoiți să afirmăm că »Primii pași« cuprind tot mai mult spațiu, ceiace înseamnă că tendința deschiderii ferestelor câștigă tot mai mulți aderenți și că în contra sistemului de aceresire nu este nici chiar maestrul Arghezi.

— »BRAȘOVUL LITERAR ȘI ARTISTIC«. — E proprietatea maestrului Cincinat Pavelescu. În ultimul număr colaborează dd:

Cincinat Pavelescu cu două studii asupra Contesei Ana de Noailles; și a lui Francois Mauriac, cu ocazia alegerii sale la Academia Franceză. — D. Ion Foșeneanu continuă publicarea »Elemente pentru îndreptar«, vorbind de astă dată despre opera poetului și filosofului Lucian Blaga. D. Nicolae Cantonieru, publică un fragment de roman, iar Paul Constant, o admirabilă schiță, intitulată »Cum a murit Ghenarie Georgescu«. Pagina versurilor aduce numele poezilor A. Cotruș, Emil Giurgiuca, Ștefan Baciu, Erastia Peretz și Aurel Marin. În afară de poezia dlui Cotruș, pe care am mai cetit-o de nenumărate ori și în alte publicații, d. Emil Giurgiuca are o frumoasă inspirație în strofele intitulate Pan. Cronica — dări de seamă despre cărți și reviste — este foarte bogată, autorii înșirați mai sus, aducând prețioase colaborări și în domeniul critic. »Brașovul Literar și Artistic«, încheindu-și un an de existență se adresează astfel celor cari știu prețui truda redactării unei publicații pur culturale: »Dacă cei cari dețin în mâna lor temeiurile pentru apariția mai departe a unei reviste mari, vor deschide mâna și sufletul lor numai o clipă, nu vom pregeta să ne reorganizăm și dela toamnă să reîncepem transformarea banului nostru în șiruri cuvântătoare, înălbind nopțile la flacăra unui ideal, care de mii de ani cheazășuește cultura umanității«. Din parti-ne dorim »Brașovului Literar« reluarea activității, pe care o așteptăm rodnică și plină de noi avânturi.

— »CELE TREI CRIȘURI«. Străduințele supraomenești ale colonelului George Bacaloglu, au dus aceste »anale culturale«, în al 14-lea an de existență. Este un merit, numai al omului și a celor prea puțini cari s'au trudit să-l înțeleagă. Ultimul număr a apărut într'o haină cu totul specială, fiind închinat Italiei. Atenția directorului revistei »Cele trei Crișuri« pentru anumite evenimente politice și diplomatice, ne este destul de cunoscută și nu putem decât să-l felicităm. În afară de materialul publicistic, numărul închinat Italiei aduce și numeroase clișee din viața contemporană și din trecutul surorii noastre mai mari, a cărei conștiință pare umbrită în momentul de față de-o atitudine, pe care o dorim cât mai vremelnică.

— »FLORI DE CRANG«. Apare tot la Oradea Mare, sub direcția dlui El. G. Georgescu. Scrisă destul de îngrijit, totuși ni se

pare că nu selecționează îndeajuns materialul beletristic. »Flori de crâng« apărând la Oradea Mare, umple acolo un gol, pe care l-am dori cultivat cu mai multă pricepere estetică.

(a. n.)

— »ABECEDAR«, an. L, Nr. 15—16. Sub îngrijirea d-lor Emil Giurgiuca și George Boldca, apare la Turda o publicație literară, care, după vrăsta majorității colaboratorilor, poate fi considerată drept un organ al tinerei generații scriitoricești din Ardeal. »Abecedar«-ul, cu dimensiuni tehnice similare cu ale fostelor »Bilete de Papagal«, aduce săptămânal un scris cuminte, proaspăt și substanțial în idei.

În ultimul număr semnează d-nii: Emil Giurgiuca, Grigore Popa, M. Beniuc, Pavel Dan, Lucian Areșan, Silviu Bardeș și Teodor Mureșanu.

D. Grigore Popa publică un studiu documentat despre »Autonomia estetică«. Pornind dela constatarea că actualmente asistăm la o cumplită răsturnare a valorilor, economicul predominând spiritualul, dsa. accentuează marea datorie și responsabilitatea tinerei generații de a protesta împotriva subordonării spiritului creator, ridicat prin aceasta pe treapta însoțită a primatului.

D. Pavel Dan schițează în »Noaptea« un admirabil crâmpeiu din sbuciumul unui student ardelean, sortit să îndure în căminul părintesc dela țară, morăcanel le tatălui său neînțelegător și să se frângă sub copleșeala adevăratei dragoste de mamă. Stilul dlui Pavel Dan este remarcabil îndeosebi printr'o simplitate rustică.

D. Mihail Beniuc, fiu al plaiurilor noastre, pe care-l știam dus în streinăătate pentru specializare în psihologie, debutează, spre surprinderea și bucuria noastră, cu un »Cântec de toamnă«.

Aprecierea dlui Silviu Bardeș despre cartea dlui Ion Chinezu: »Aspecte din literatura maghiară ardeleană« este justă și binevenită. Cartea acesta s-a bucurat într'adevăr de prea puțină atențiune, deși e »fructul unei bogate lecturi și al unor serioase cercetări«.

(o. l.)

— »LUMEA-NOUA« No. 8, luna August. Revista corporatistă, condusă de dl. Mihail Manoilescu, își continuă regulat apariția, militând pentru realizarea statului corporatist în locul celui democratic de azi, făcut răspunzător de toate crizele sociale.

Dl. Mihail Manoilescu semnează un articol

despre rolul inginerilor în statul preconizat de d-sa. Autorul declară că nimeni nu este suficient pregătit pentru funcțiuni în acest nou stat. Inginerii, însă, sunt mai privilegiați, posedând o pregătire pozitivă și sunt înzestrați cu facultatea de organizatori. Acestui corp însă, i se impune și o serioasă cultură generală, adecă va trebui să renunțe la cultura specială într'o măsură oarecare, inginerii fiind elementele cari se pot utiliza în multe domenii.

Un articol al d-lui E. Otetelișanu, se intitulează »Pentru o industrie națională«, D-sa ne spune că »o țară pur agricolă este condamnată a fi continuă săracă și tributară țărilor

industriale«, și de aici necesitatea creierii unei puternice industrii naționale.

Ținând seamă de imensele bogății ale țării, o asemenea industrie e posibilă și o vom avea.

Statul însă, va trebui să creieze școli de meserii, bine înzestrate cari să furnizeze elementele necesare industriei, pe lângă bogățiile solului.

Restul articolelor le semnează d-nii: Ing. Cristea Niculescu, I. P. Petrescu, Ion Veverka și d-na Elena Manoilescu.

O bogată serie de note, sub titlul general »Pe linia vremii noastre«, completează numărul revistei.

(i. p.)

INSEMNAȚI

GARABET IBRĂILEANU, lauréat al premiului național de proză.

Premiile naționale de poezie și proză le-am putea considera drept consacrară oficială a unor valori literare, adică un fel de apreciere academică, ce se răsfrânge spontan asupra celor mai indicați scriitori. Juriul instituit, pentru decernarea acestor consacrară, ni-l inchipuim judecând cu totul pe deasupra unor criterii subiective, adecă străin de selecții orânduite în prealabil după afecțiuni personale și cunoșcător perfect al operii autorilor cari beneficiază de laurii acestui premiu național.

Nu-i mai puțin adevărat, însă, că un scriitor poate trece la nemurire și fără aureola unui premiu național, garnisit cu suma de 100.000 Lei. După cum, deasemenea, este posibil ca un scriitor să nu rămână nemuritor, deși investit cu o asemenea distincție.

Tot astfel, putem judeca și faptul dacă un literat a fost sau nu membru al Academiei—Române.

Ne gândim la toate acestea acum, când o consacrară târzie

a venit să tulbure liniștea solitară a unui mare ieșean: criticul Garabet Ibrăileanu, o figură de aristocratică ținută a literaturii noastre.

Despre metodologia critică a profesorului G. Ibrăileanu nu ne încumetăm să vorbim. O asemenea încercare depășeste posibilitățile noastre. Vom spune doar că i-am citit luminile încoadate ale minții în paginile revistei »Viața Românească«, într'un volum al cărui titlu a făcut multă vâlvă și mai cunoaștem alte manifestări ale d-sale.

Dar dl. G. Ibrăileanu a îmbătrânit între cărți, reținându-și, în același timp, neîncetat facultățile spirituale în laboratorul d-sale ermetic închis și în contactul tentant cu neseșala căldură a literilor, căci maestrul și-a tipărit de curând un roman cu titlul semnificativ »Adela«.

În acest refugiu al gândirii dela Iași, dl. G. Ibrăileanu tronează ca savantul G. G. Marinescu în laboratorul său neurologic, ca dl. N. Iorga în cetatea istoriei, și ca decedatul Al. Phi-

lippide peste dicționare. Criticul »Vieții Românești« este un savant al literaturii, nici un colț al acestei imense comori spirituale nefiindu-i tălmăcit.

O muncă uriașă, o pasiune rară de a cunoaște, iată alte mari calități ale criticului profund și generos G. Ibrăileanu, al cărui caz poate fi citat ca exemplu de magnifică perseverență și bizară uitare de sine în domeniul celui mai nobil gen literar: critica.

UN MAG AL EFIGIILOR. A murit, în lunile trecute, academicianul Mihail Sutz, nonagenar în vârstă, pasionat cercetător al celei mai meschine științe: banii, adecă numismatica, pe care a iubit-o în sensul ei documentar, nu practic.

Aproape trei sferturi de veac, Mihail Sutz și-a dedicat viața descoperirilor arheologice și monetare, tipărind o serie de volume de valoare universală, opere care, azi, nu pot fi găsite decât în marile biblioteci.

Printre lucrările decedatului se citează: Despre originile mo-

netare. O privire asupra trecutului Dobrogei, Tezaurul dela T. Măgurele, Lanțul de aur dela Grădiștioara. In limba franceză a tipărit: Systemes monétaires primitifs de l'Asie, Etalons pondereaux primitifs et lingots monétaires, Etude sur les monnaies impériales romaines, Essai de classification de monnaies de bronze émises en Egypte, și alte zeci de studii asupra vechilor efigii monetare, cari i-au adus titlul de academician și reputat numismat.

ALEXANDRU PHILIPPIDE
— UN MARE FILOLOG. Dicționarul limbii române, întocmit de Academia Română, este aproape gata pentru tipar, grație muncii d-lui prof. Sextil Pușcariu și colaboratorilor săi.

O tristă coincidență a făcut ca, tocmai în momentul acesta de supremă încoronare a științei filologiei noastre, să moară unul dintre cei mai importanți colaboratori ai acestei opere monumentale și titanice: savantul Alexandru Philippide, fost profesor al universității din Iași și membru al Academiei—Române, un continuator al marelui B. P. Hașdeu la culegerea datelor pentru dicționarul Academiei.

Alexandru Philippide a fost un cărturar în cea mai generoasă accepțiune a cuvântului, care și-a petrecut viața exclusiv în bibliotecă, în acel Iași piloresc — unde D-rul Nicolae Leon, Alexandru Philippide și Garabet Ibrăileanu reprezentau încă gloria unui trecut, intrat în legendele culturii noastre.

Opera capitală a savantului Philippide este »Originea Românilor«, scrisă în 2000 de pagini și în două volume, apoi »Istoria limbii române« și alte câteva zeci de lucrări filologice.

Pentru dicționarul limbii române, decedatul a scris peste 11 mii de pagini și și-a abandonat vasta operă în urma unui conflict cu comisiunea academică.

NOUA SESIUNE A BACALAUREATULUI. Sistemul baca-

laureatului face parte din seria problemelor culturale de cea mai vie actualitate, acest examen fiind un presupus criteriu de selecție la intrarea în universitate. Putem, deci, să-i acordăm atențiunea unei scurte discuții, după ce s'au eliberat, în vara aceasta, câteva mii de diplome și ne aflăm în preajma unei noi sesiuni.

Bacalaureatul, o spunem alături de mulți alții, este un sistem ce se înrudește cu loteria: se obține după noroc, în cele mai multe cazuri, și se refuză altora pentru un răspuns insuficient, pe care l-ar fi dat aproape toți candidații dacă trebuiau să răspundă la întrebarea respectivă.

Odată convenind că, printre cei neadmiși, se găsesc elevi cari n'au fost numai decât mediocrii, considerăm bacalaureatul drept un examen care nici nu consacră un licean, și nici nu servește universităților, examenele de admitere fiind mai indicate să descopere aptitudinile celui care doarește a urma o facultate.

Este un non-sens să ți se refuze o diplomă de liceu, care îți conferă dreptul de a deveni student, odată ce ai promovat toate clasele liceale.

Ori ai fost capabil să treci prin liceu, și atunci bacalaureatul este de prisos, ori — dacă n'ai fost capabil — faptul promovării cursului superior de liceu constituie o mare lacună a învățământului secundar, care nu se poate remedia printr'un examen suplimentar, fie cât de drastic. Și nici reabilita.

În locul bacalaureatului, simplă chestie de noroc, ar trebui înăspriată promovarea claselor superioare, elevul neputând conțina până când nu se dovedește capabil de clasa urmată. În cazul acesta, după terminarea liceului, ori ce alt examen devine inutil. Iar la facultăți să se insti-tue examene de admitere, dacă, azi, bacalaureatul, vizează numai intrarea în învățământul superior.

ORIENTAREA TINERETULUI ARDELEAN. Tineretul ardelean, care n-a atins încă limita unui sfert de veac, își caută drum spre lumină. Când vorbim de tineret, ne gândim desigur la acela convins de supremația spiritualului și strein de hărmălaia politicianismului efemer. Căci dela tinerii cari au invadat anticamererele cluburilor politice, Ardealul nu are de așteptat nimic nou. Ei sunt îmbătrâniți atât în credințe cât și în metode. Noul suflet al Ardealului se plămădește cu totul în altă parte.

Pulsația lui am avut deja ocazia să o simțim în viguroasele rânduri ale dlui Grigore Popa, apărute într'un număr recent al revistei »Abecedar«.

Socotind crezul formulat de prietenul Grigore Popa drept o piatră de hotar în ideologia tinerii generații din Ardeal, ne permitem a-l reproduce în întregime:

»Povestea cetății ermetice închisă s-a sfârșit. Zidurile au fost dărâmate și peste ruine înfloreste entuziasmul și vigoarea. Din umbra arborilor bătrâni năzuesc spre limpezirea însoțită a culmilor, lugeri primăvăratice, alimentați de sevă nouă și pătrunși de mândria virilă a trofeelor strămoșești. Sunt desvăluiti și sănătoși: din fețele lor doborâte de para incendiilor cerebrale se desprind inițiative fericite. Vor sfărâma masca democratismului ipocrit, acoperind cu cenușa usturătoare a disprețului, cangrenele demagogilor ocazionali. Anunță venirea unui veac nou, care va crește întreg, spontan și liberator din oscilațiile contemporaneității. Nu fraza lipsită de m'ez a paiatelor cocotate în piscul piramidei sociale, ci cuvântul cald, revelator, va fi mijlocul de comuniune și convingere.

Ardealul a avut totdeauna deschișători de drumuri. Impresionantele figuri ale trecutului au fecundat, prin slovă și sacrificiu, actele inovatoare ale contempo-

ranilor. (Nu e vorba de hibrīdele combinații ale politicienismului). Dacă unorii unghiul realității s-a deplasat, alunecând în exagerări de orgoliu individual, echilibrul s-a restabilit fără ezitare. Presentul, cu toate tribulațiile și profețiile sumbre ale unora, ne oferă pilde vii. Singurul pericol iminent este politicienismul compromițător și devorant, care înghite cu foame harpagonică, aurul pur al vâjjoaselor generații. Grija tulburătoare a zilei de mâine, mizerie, le smulge, cu îndărătnică bestialitate, idealul plămădit sub bolfi pădurene, concreșcut cu rume-neala spicilor pline. Acum nu se mai poate vorbi de desrădăcinași: ei cuprind în piepturile lor răsuflatul întregut al româneș. Sunt vestitorii zorilor de mâine. Imbrățișează categoric și afirmant complexul tuturor problemelor actualității. Sunt, după expresia virulentului romancier și esseist Mircea Eliade, genera-

ția sintezelor.

Regionalismul hotărnicit de ambiții individuale, admirabil anacronism pentru ochiul abil scrutătorului de realități actuale va lipsi din stema fulgurantă a generației mele. Capacitatea afinitar românescă se mărește vijelios, zguduind zidurile durate de presupusele personalități periferice. Speculatorii buneii credințe a colectivității, călătorind cu aiere de ierofanți, pe majoritatea scrutinului, vor fi surghiuniți din cruciada cuceritorilor de mâine.

Suntem hrăniți până la saturație de promisiuni și forme goale. Vrem să sărbătorim Ideea, care cere sfortări trudnice și sudoare de sânge; vrem să aprindem focul elanului stimulator de energie; vrem să vestim prin glas de tulnice, prăbușirea zidurilor mucegăile.

Surprinși, exploratorii pestilențiali ai norocului, vor abdica. Avântul și lumina deschisă îi

orbesc. Sunt cucuțiile nopților întunecoase. La muzul verbului sincer, rostit, cu dragostea simplă a fratelui mai mic, se vor prăbuși depe socul trepidant al efemerului.

Dați-ne Ideea, în nuditatea ei ncalterată, s-o fecundăm.

Dați-ne dragostea frățească zâmbitoare de minuni, să învălue în foile ei împăciuitoare gândul nostru nînfrînt de piscuri și indoeli!

Slobozii ritmul vital al poporului sterilizat de politicienismul fără suflet!

Și vom fi colaboratori la grandioasa operă ce ne așteaptă.

Altfel, drumul nostru, tăiat prin stânci și asvârlit peste prăpăstii, va continua aceeași postură de dărză și implacabilă purificare, creindu-și idoli viitorului, nu din masa incoherentă a nisipului, ci din apele azurului, fecundate de binecuvântarea spiritalității creatoare.»

(o. l.)

NOTE

STUDENTII ARDELENI de la Universitatea și Școlile Superioare din București au ținut în zilele de 20 și 21 August la Arad primul lor congres, cu un program imbrățișând un complex de probleme de interes general.

Manifestația tineretului ardelen, care, înfruntând regionalismul bătrânilor, merge direct la isvorul culturii noastre naționale spre a se împărtăși nemijlocit din spiritualitatea ce se elaborează în Capitală mai pură ca oriunde, constituie un gest ce se cere subliniat dintr-un îndoit motiv.

Ea vine, odată să afirme din nou legătura strânsă și indestructibilă ce se realizează prin mijloacele definitive ale culturii, între ținuturile țării, cu tendința de a infăptui acea unitate de cultură și creație care trebuie să fie meru idealul nostru ca popor.

În al doilea rând, acest făgaș al spiritualității românești ce se adâncește în regiunile unde de atâtea ori avem încă prezent, sub versiv și protivnic tendințelor noastre de neam, un curent neprietin, deschide drumuri noi pentru energiile ce împing spre zări proaspete porțile viitorului.

Astfel, generația care își plinește rostul atât de conștient va trebui să găsească mâne în viață și pentru propria sa mulțumire roadele seminței ce aruncă azi cu atâtea elan.

PENTRU STAREA CULTURALĂ a acestor ținuturi, am găsit într-o întâmplare, o caracteristică pe care cată să o reținem. Am colindat librăriile urbei noastre care deservește un ținut destul de mare, de bogat, și de frumos, — în nevoia de a găsi o carte. Cartea este, ca să zicem așa, de notorietate în lumea literilor și de o inactualitate distanță. Era vorba despre opera unui

oarecare Shakespeare despre un zis prinț al Danemarcei.

Să însemnăm deci rezultatul: în nici una dintre prăvăliile împovărate cu cantaridă pitigriiliană nu am găsit această lucrare. Și să precisăm: în nici una dintre limbele în care se cetește pe aci.

Cartea de căpătâi a unor generații care au rodit în spiritualitate, a fost prin urmare urcată în pod sau coborâtă la rebut, nu din vina comercianților cari suut ținuși la legea ofertei.

Adevărul este că viața intelectuală s-a coborât și ea la un nivel al vremii.

Pe măsura în care, în ordine economică, am schimbat aurul în tinichea, hârtii și convenții internaționale, — în spiritualitate am desertat dela valorile masive și luminoase cât veacurile, spre a ne atășa lucrurilor mărunte, sonore și fără conținut.

Pentru asta Hamlet nu se va supăra.

Dar generația care a trecut pragul crizelor de tot soiul, rămâne goală de un ideal, sub povara alător minciuni și surrogate care în lipsa unui efort creator, se grămădesc la porțile sufletului.

Este generația pentru care tinicheaua a constituit o unitate de măsură, și care spiritualicește riscă să rămână în afară de adevăr și creație.

DESPRE DRUMURI, se poate vorbi acum, ca de un lucru de vacanță.

Turismul, atât de avansat și bine organizat în jurul nostru, la concetățenii de altă limbă, pentru noi care ne socotim nație legată de glie, este o noțiune fără greutate. Un sport.

Dar, este destul să încercăm o evadare din colidianul ținut în linie monotonă, spre a ne găsi în plus necunoscut. În afară de cărările intereselor mărunte, nu mai știm nimic. Dincolo, pășim în vid. Or, acest necunoscut este o realitate care ne aparține în întregime: este țara cu toate drumurile, zările și sușurile ei. Dacă noțiunea de patrie — de-atâteaori luată în desert — nu găsește în toate sufletele o rezonanță imediată, în schimb pământul pe care îl locuim, în holare cu mări și munți, este al nostru. A-l ignora este a ne întoarce împotriva noastră. A-l cunoaște, a-l apropia înseamnă a-l lua în posesie spiritualicește ca pe o comoară din care să ne hrănim în zile de răspântie.

Astfel turismul, ca o mergere înspre realitățile românești, nu este un caz de snobism. El apare ca o nevoie pe care trebuie să o plinim spre a cunoaște, cert și propriu, pământul așezărilor românești. (t. v.)

MIHAIL SORBUL, AUTOR DE ROMAN. D. Mihail Sorbul pe care noi îl știam numai autor dramatic, cu reale succese în această direcție, a devenit și autor de romane. Primul capitol din romanul său, intitulat «O iubesti?», a fost publicat un ultimul număr al «Adevărului Literar». Din cele cetite, ne face impresia că autorul «Patimei roșii» reia vechiul fir al psihanalizei, în care a dovedit dibăcie și talent.

— 100 DE ANI DELA NAȘTEREA LUI VASILE POGOR. La 20 August în acest an, s'au

implinit 100 de ani dela nașterea lui Vasile Pogor, mort la 20 Martie 1906. Cea mai vie icoană a junimistului dela Iași, ne-a lăsat-o Gh. Pam, în celebrele sale volume «Amintiri dela Junimea». Vasile Pogor a fost pentru «Junimea», izvorul adevăratului spirit românesc, spontan și sănătos. În dicționarul Junimii, găsim următoarele aprecieri, la adresa celui născut în urmă cu 100 de ani:

«Unul din cei cinci fondatori stâlpi de gazdă a Junimii. Capul cel mai fantastic în teorie, burghezul cel mai prozaic în practică. A iubit femeile, dar a urât vinul. Autorul tuturor proiectelor nerealizabile și a trei părți din porecele și ziceri din care se compune acest dicționar. Omul cel mai corosiv din lume, schimbându-și ideile după fiecare carte nouă ce citește și entuziasmat de fiecare de-a rândul. Propunând nesfârșit diferite lucrări comune, dar uitând aceste propuneri, a doua zi după ce le făcuse».

Cine cunoaște cu de-amănuntul dedesubturile Junimei, în cadrul căreia între Vasile Pogor și biograful său de mai sus I. Negruzzi, erau veșnice ciordăneli, va recunoaște că Negruzzi, s'a abținut în notele biografice de-a scoate în relief și marile calități sufletești ale celui pe care l-a supravețuit. După Nicu Gane, izvorul de spirit al Junimei era un «nătâng», iar după N. Volenti, un «mare leneș». Sunt destule aceste două caracteristice, ca noi să-l credem cel mai desăvârșit poet al Junimei.

— PREMIUL DE 4000 LIRE AL ACADEMIEI ITALIENE, a fost decernat în acest an poetului Lionello Fiumi, pentru opera integrală de poezii. Noul laureat este privit de buna critică italiană, ca cel mai personal reprezentant al Italiei de azi. Lionello Fiumi mai este și autorul, în colaborare cu francezul Eugène Bestaux, a unei excelente antologii de versuri și proză, în care au fost trecuți cei mai reprezentativi autori ai scrișului italian. Antologia a apărut în limba franceză.

— CE SE ANUNȚĂ ÎN VITRINELE DE TOAMNĂ După o vară, înscrisă doar în calendar drept anotimp călduros, editu-

rile bucureștene anunță o activitate dincolo de așteptări.

— D. TUDOR ARGHEZI a reușit să impună editurii Ciorniei respectarea contractului, pentru tipărirea mult așteptatului volum intitulat «Țara Kutty» despre care s-a vorbit atât de mult în ultima vreme.

— D. MIRCEA STEFANESCU, asiduu colaborator al revistei «Vremea», și recunoscut autor dramatic, și-a pus de gândi ca în decursul acestei ierni, să scoată de sub tipar numai (!) cinci volume, pe care le-a și intitulat: «Fructul oprit» (schife ușoare), «Cinci comedii într'un act» — «Scenete inspirate» (după diferiți autori români și streini); «Greva încornorațiilor» (roman) și «10 vieți romanțate» (Dumnezeu; Adam și Eva; Olimpul; Făt Frumos; Colombina; Azorică; Bețivul; Moarte).

— D. GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU, își va continua publicarea celui de-al doilea volum din ciclul «Bariera», pe care-l va intitula «Rel, fratele lui Isus» și nu «Sfânta mare nerușinare» așa cum fusese anunțat.

— D. PETRE COMARNESCU, mulțumit de succesul de librărie al volumului «Homo Americanus», apărut în a doua ediție, va scoate un nou volum de eseuri și impresii tot despre America, care va purta titlul «America văzută de un tânăr de azi».

— D. OCTAV SULUȚIU, este în căutarea editorului, pentru romanul transcris deja pentru tipar, intitulat «Virginitate».

— Poetul arădan A. COTRUȘ, lucrează la o alegere de poezii din cunoscuta-i operă, pe care o va publica într-o editură poloneză.

— În sfârșit editura «Cultura Națională» anunță apariția unei ediții monumentale a poeziilor lui Mihail Eminescu, după textul stabilit de d. C. Botez; text care a fost întocmit în colaborare, la început, cu d. G. Ibrăileanu, și despre care ni se spune că va fi cel mai original al poeziei eminesciene.

Poezia primului nostru poet de largi orizonturi, prea a fost interpretată după bunul plac al alător socotiți maeștri, cari s'au dovedit nepricepători în arta scrișului lui Eminescu.

(a. n.)

Lei 20.—

Tip. CORVIN, Arad.